

15'

Memòria Anual 2015

Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont

Institut Català de Paleontologia
Miquel Crusafont

© 2015, Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont

Edició i coordinació:

Josep M. Robles i Pere Figuerola

Disseny i maquetació:

Marta Palmero

Fotografia:

Fons fotogràfic ICP

Índex

1	Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont	6
	L'ICP	8
	Organització i funcionament a l'ICP	9
	Organigrama	10
	Patronat i Consell Científic Assessor	12
	Destacats del 2015	14
2	La Recerca de l'ICP	16
	Faunes del Mesozoic.....	18
	Faunes del Neogen i Quaternari	20
	Paleoprimatologia i Paleontologia Humana	22
	Paleobiologia Evolutiva	24
	Paleontologia Virtual	26
3	El Museu de l'ICP	28
4	Suport a la Recerca	32
	Preparació i Conservació.....	34
	Gestió de la Col·lecció	36
	Gestió de Dipòsits Paleontològics i Jaciments	38
	Comunicació i Difusió Científica	40
	Projectes	44
	Arxiu Crusafont	46
5	Producció Científica	48

**Institut
Català de
Paleontologia
Miquel
Crusafont**

1

L'ICP

Recerca, innovació, divulgació i formació: molt més que un centre de recerca

L'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont (ICP) neix al novembre del 2006 amb la missió d'investigar el ric patrimoni paleontològic català i aquells projectes nacionals i internacionals d'especial significació i interès científic. L'ICP és membre de la xarxa de centres del Programa CERCA de la Generalitat de Catalunya.

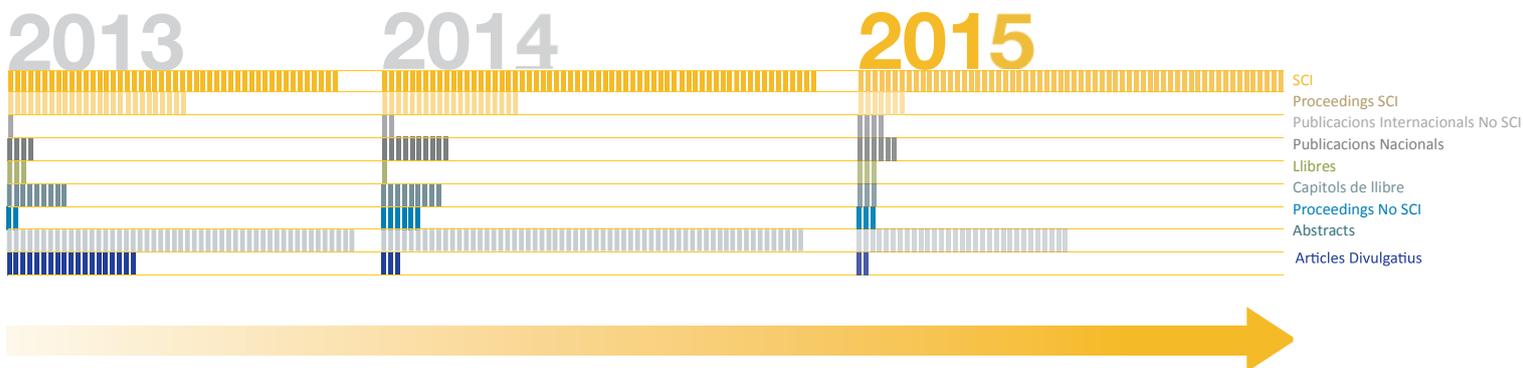
Els objectius de l'ICP

1. Esdevenir un **centre d'excel·lència en la recerca**, conservació i difusió de la paleontologia de vertebrats i humana en l'àmbit internacional.
2. Donar un **enfocament biològic a la paleontologia** que permeti participar en discussions actuals sobre patrons, ritmes i mecanismes de l'evolució, i incidir en àrees aparentment allunyades de la paleontologia, com són la medicina evolutiva, les teories sobre l'envelliment i el canvi climàtic.
3. Contribuir a una recerca paleontològica innovadora mitjançant l'**ús de noves tecnologies i tomografies d'alta resolució**.
4. Promoure la **conservació del patrimoni paleontològic català** i l'**ampliació de les col·leccions** paleontològiques que conservem.
5. Impulsar la **formació i docència en l'àmbit universitari**, la transferència de coneixement al gran públic i la difusió científica als mitjans de comunicació.

La Recerca a l'ICP: els resultats ens avalen

Els resultats obtinguts el 2015 han sigut excel·lents, amb un total de **93 publicacions, 31 abstracts de congressos i 2 articles divulgatius**.

PRODUCCIÓ CIENTÍFICA PER CATEGORIA / ANY

Organització i funcionament a l'ICP

Àrea de Recerca

L'Àrea de Recerca depèn directament del director de recerca de l'ICP i s'articula en **cinc grups de recerca** formats per investigadors, becaris i col·laboradors que treballen en equip de forma transdisciplinària. La participació en projectes i la publicació conjunta de treballs conformen l'eix principal per impulsar una recerca científica internacional de qualitat.

Faunes del Mesozoic

El Grup de Faunes del Mesozoic centra la investigació en dos moments en l'evolució de les faunes i els ecosistemes mesozoics: el Triàsic i Cretaci final. Principalment, estudia els ossos, ous i jaciments d'icnites fòssils de dinosaure que van habitar part de la Península Ibèrica. Gràcies a la riquesa del registre fòssil català aquest grup pot inferir de forma precisa com vivien aquests animals i com era el terreny que trepitjaven.

Faunes del Neogen i Quaternari

El Grup de Faunes del Neogen i Quaternari estudia els vertebrats fòssils dels darrers 23 milions d'anys. Compta amb especialistes en amfibis i rèptils, aus, i mamífers, i duu a terme des d'estudis paleontològics bàsics (taxonomia i bioestratigrafia) fins a d'altres més paleobiològics o de paleoecologia evolutiva. La recerca se centra sobretot en la dinàmica de la diversitat en relació als canvis ambientals en el Vallès-Penedès.

Paleoprimatologia i Paleontologia Humana

La reconstrucció de la història evolutiva dels primats juntament amb l'origen de la locomoció bípeda i de les adaptacions de mà en humans i primats són els principals objectius d'aquest grup. En particular, una de les qüestions més debatudes durant l'últim segle d'investigacions paleontològiques: l'origen i l'evolució dels homínids (gibbons, orangutans, ximpanzés, gorilles i humans).

Paleobiologia Evolutiva

Aquest grup és una branca moderna de la paleontologia que té com a objectius definir les pressions selectives i la dinàmica evolutiva de les poblacions, tenint en compte aspectes fisiològics, corporals i els cicles vitals (life-histories). Una de les principals eines metodològiques amb què treballa el nostre grup és l'anàlisi histològica de teixits durs (dents i ossos) per entendre l'evolució dels mamífers.

Paleontologia Virtual

El Grup de recerca en Paleontologia Virtual centra el seu estudi en les eines de caràcter no invasiu ni destructiu. Aquest grup és transversal a la resta de grups del centre i les seves eines de treball evolucionen ràpidament en paral·lel als avenços tecnològics. En especial, se centra en el camp de la digitalització (tomografia, làser, fotogrametria) i paleobiologia computacional treballant, per exemple, en simulacions biomecàniques.

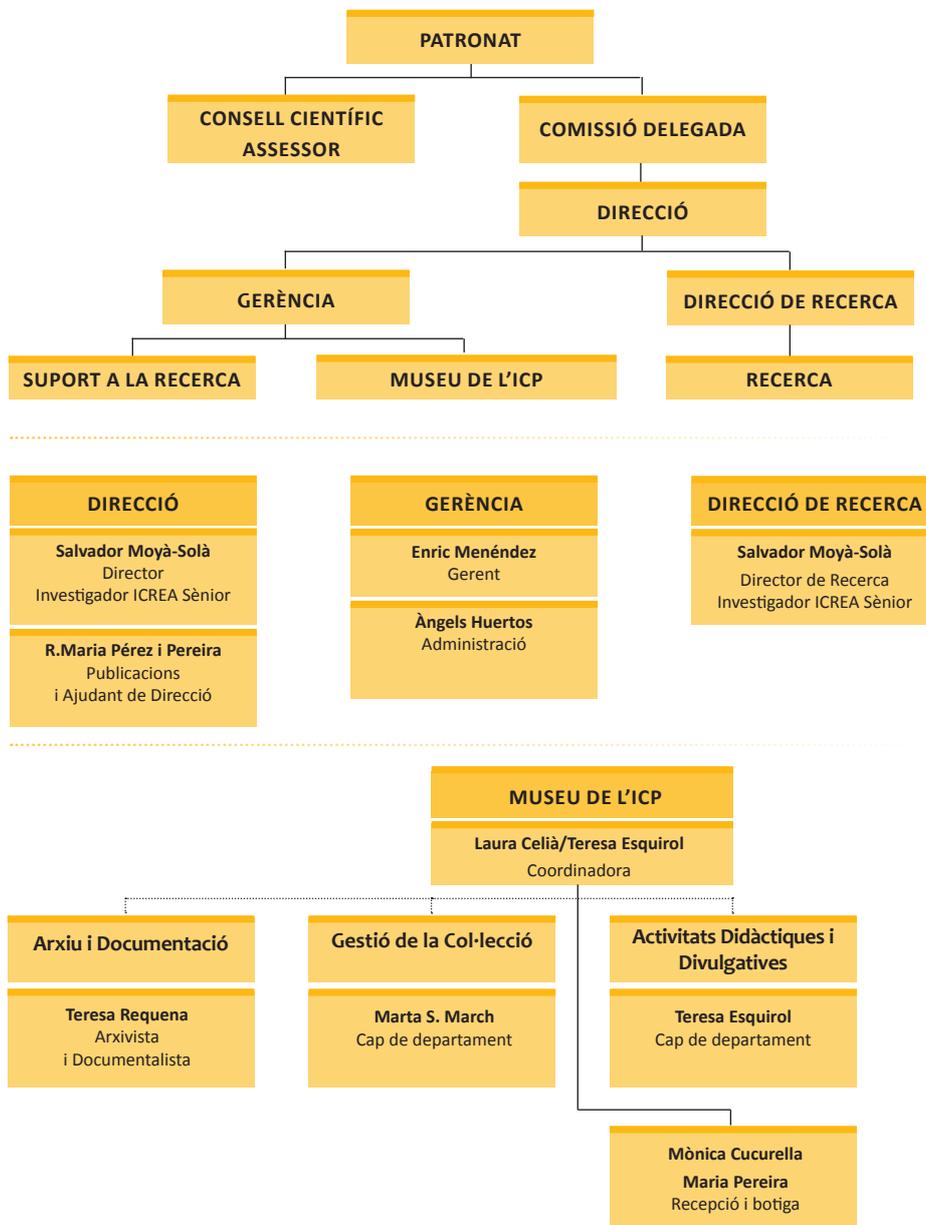
L'ICP s'estructura en els òrgans de Direcció i de Gerència i en 3 àrees: l'Àrea de Recerca, l'Àrea de Suport a la Recerca i el Museu de l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont (ICP).

La **Direcció** de l'ICP dirigeix els criteris i operacions fonamentals del centre per organitzar de forma òptima l'activitat de recerca. Amb aquesta finalitat, el director treballa en conjunció amb la **Gerència**, que disposa la configuració personal i material més adient a la investigació en base a les pautes establertes per la Direcció.

L'**Àrea de Recerca** depèn directament del director de recerca i s'estructura en cinc grups de recerca en els quals el treball transdisciplinari és la base per als investigadors, becaris i col·laboradors que en formen part.

El personal tècnic de l'ICP depèn directament del gerent i s'organitza en departaments, que en conjunt formen l'**Àrea de Suport a la Recerca** i el **Museu de l'ICP**. Aquest últim, conforma la seu de l'espai museístic-divulgatiu, de la Col·lecció de l'ICP i de l'Arxiu.

Organigrama

SUPORT A LA RECERCA				
Treballs de Camp i Manteniment	Preparació i Conservació	Gestió de Dipòsits Paleontològics i Jaciments	Comunicació i Difusió Científica	Projectes
Manel Llenas Jose Manuel Méndez Tècnics	Carolina Cancelo Cap de departament	Jordi Galindo Cap de departament	Pere Figuerola Cap de departament	Laila Pilgren Cap de departament
	Xènia Aymerich Núria Guerrero Marta Valls Conservadores - Preparadores			

RECERCA				
Faunes del Mesozoic	Faunes del Neogen i Quaternari	Paleoprimatologia i Paleontologia Humana	Paleobiologia	Paleontologia Virtual
Àngel Galobart Cap de grup	David M. Alba Cap de grup	Salvador Moyà-Solà Cap de grup Investigador ICREA Sènior	Meike Köhler Cap de grup Investigadora ICREA Sènior	Josep Fortuny Coordinador
Fabio Dalla Vecchia Novella Razzolini Mattia Baiano Investigadors	David M. Alba Isaac Casanovas-Vilar Investigadors Ramón y Cajal	Sergio Almécija Investigador associat	Xavier Jordana Investigador Juan de la Cierva	Sergio Làcer Tècnic de 3D Virtual Lab
Joan Cartanyà Albert Garcia Bernat Vila Investigadors associats	Daniel DeMiguel Investigador Juan de la Cierva	Judit Marigó Raef Minwer-Barakat Postdoc	Josep Quintana Investigador	
Josep Fortuny Josep Marmi Postdocs	Hanneke Meijer Investigadora Beatriu de Pinós	Joan Femenias Miriam Pérez de los Ríos	Soledad de Esteban Investigadora associada	
Alejandro Blanco Arnau Bolet Predocs	Marta Pina Predocs	Marta Palmero Il·lustració científica	Nekane Marín Blanca Moncunill Predocs	
	Juan Abella Chiara Angelone Investigadors	Ivette Susanna Col·laboradora	Gemma Prats Tècnica de laboratori	
	Massimo Delfino Antonio Sánchez-Marco Jan van Dam Investigadors associats			
	Marc Furió Joan Madurell - Malapeira Postdocs			
	Àngel H. Luján Predoc			
	Josep Aurell Anneke Madern Alberto Boscaini Josep M. Robles Víctor Vinuesa Col·laboradors			

Patronat

PATRONS NATS

Sr. Andreu Mas-Colell

Conseller del Departament
d'Economia i Coneixement (President)

Sr. Ferran Sancho

Rector de la Universitat Autònoma de
Barcelona

PATRONS DESIGNATS

Sr. Antoni Castellà i Clavé

Secretari general d'Universitats i Recerca

Sr. Josep Maria Martorell i Rodon

Director general de Recerca

Sr. Carles Jaime Cardiel

Vicerector de Projectes Estratègics de la
Universitat Autònoma de Barcelona

Consell Científic

És l'òrgan assessor del Patronat quant a l'orientació científica de l'ICP i l'òrgan avaluador de les seves activitats. Està format pels següents membres, persones de prestigi i competència reconeguda en l'àmbit de la paleontologia.

Prof. Michel Brunet

Directeur
Université de Poitiers
França

Prof. Brian McNab

Florida State University
Florida, USA

Prof. David Pilbeam

Harvard University
USA

Prof. Lorenzo Rook

Università di Firenze
Itàlia

Prof. José Luis Sanz

Universidad Autónoma de Madrid
Espanya

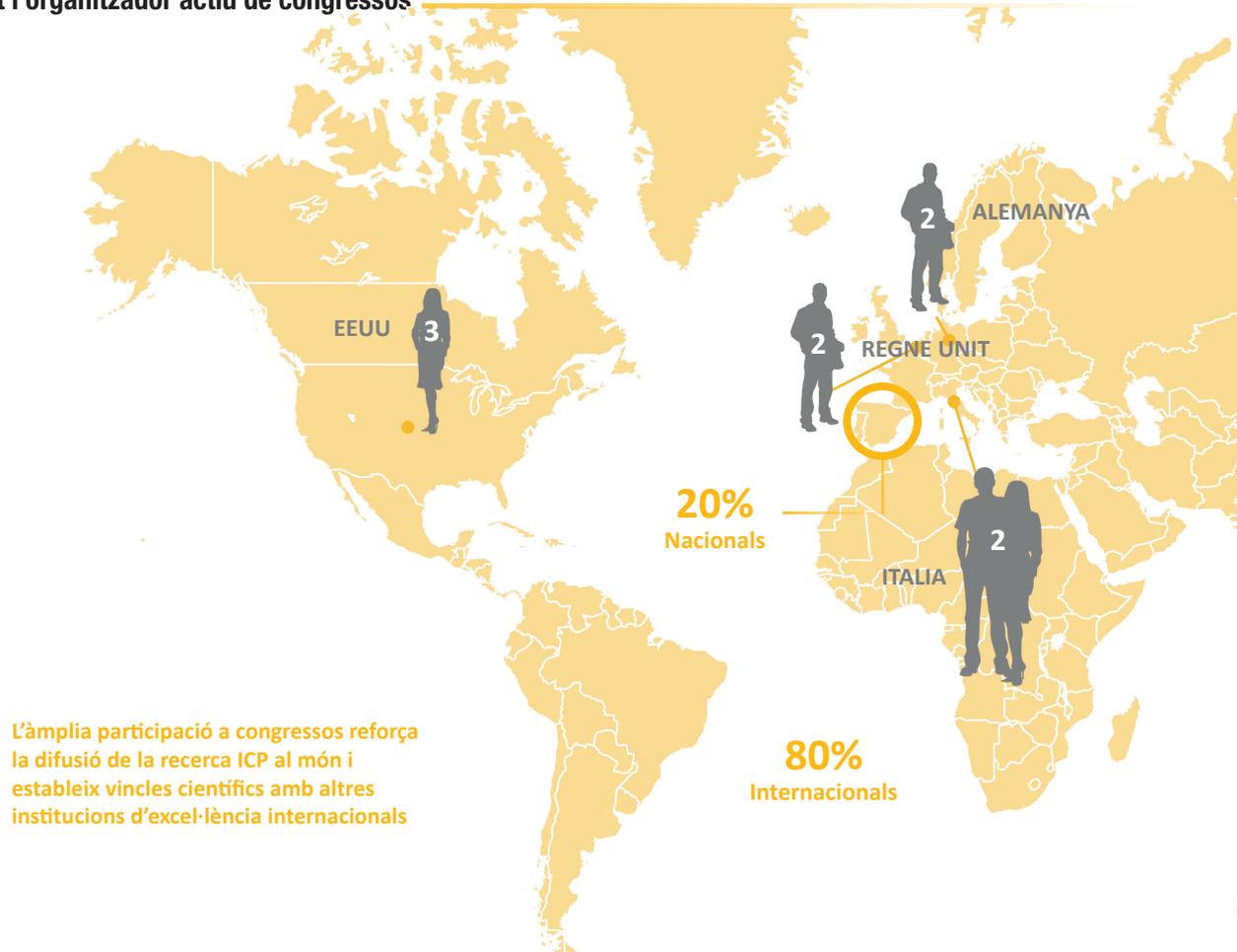
Prof. Elisabeth Vrba

Yale University
USA

Prof. Jorge Morales Romero

Museo Nacional de Ciencias Naturales
Madrid, Espanya

L'ICP, participant i organitzador actiu de congressos

El 2015, la nostra presència a congressos ha estat la següent:

1. **75th Annual Meeting Society of Vertebrate Paleontology.** (2015, Dallas, USA).
2. **84th Annual Meeting American Association of Physical Anthropologists.** (2015, St. Louis, Missouri, USA).
3. **89th Annual Meeting of the German Society for Mammalian Biology.** (2015, Hannover, Germany).
4. **XIII Annual Meeting of the European Association of Vertebrate Paleontologists.** (2015, Opole, Poland).
5. **3rd International Symposium on Paleohistology.** (2015, Bonn, Germany).
6. **31th International Association of Sedimentologists Meeting.** (2015, Krakow, Poland).
7. **5th International Symposium on Pterosaurs.** (2015, Portsmouth, United Kingdom).
8. **XV Edizione delle "Gionate di Paleontologia".** (2015, Palermo, Italy).
9. **Gionarte di incontri, divulgazione ed escursioni su Geologia-Carsismo & Paleontologia.** (2015, Custonaci, Italy).
10. **Annual Meeting of the Geological Society of America.** (2015, Baltimore, Maryland, USA).
11. **1st International Convenion of Speleology.** (2015, Barcelona, Spain).
12. **III Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central.** (2015, Roda de Ter, Spain).
13. **49th Seminar for Arabian Studies, British Museum.** (2015, London, United Kingdom).
14. **XXXI Jornadas de la Sociedad Española de Paleontología.** (2015, Baeza, Jaén, Spain).
15. **XVIII International Congress on the Carboniferous and Permian.** (2015, Kazan, Rusia).

Destacats del 2015

Un nou primat a l'arrel de l'arbre dels hominoïdeus actuals

Un equip d'investigadors de l'ICP descriu a la revista *Science* el nou gènere i espècie *Pliobates cataloniae* a partir d'un esquelet procedent de l'abocador de Can Mata (els Hostalets de Pierola, Catalunya). Les restes corresponen a una femella adulta que va ser batejada com a "Laia". La seva troballa té importants implicacions per a reconstruir el darrer ancestre comú dels gibons i els grans antropomorfs.

"Hulki", un cocodril musculós entre els dinosaures dels Pirineus

Un equip d'investigadors de l'ICP i la UAB publiquen a la revista *PeerJ* una nova espècie de cocodril del Cretaci que va conviure amb els últims dinosaures dels Pirineus. *Allodaposuchus hulki* és el nom que se li ha donat a la nova espècie en homenatge al superheroi de Marvel "Hulk", ja que es tracta d'un animal molt robust, amb una musculatura molt desenvolupada i, possiblement, amb molta força a les extremitats.

El Triceratops torna a Sabadell

L'exposició temporal que porta per títol "El Triceratops torna a Sabadell" ha recuperat l'emblemàtic esquelet de triceratop que va presidir el Museu de l'ICP durant més de 25 anys i que es va convertir en una icona de la ciutat. Arran de les múltiples peticions rebudes de sabadellencs i sabadellenques, el Museu torna a exhibir aquesta peça tot explicant aspectes sobre la biologia i evolució d'aquesta espècie, així com la història d'aquest esquelet.

L'ICP guardonat amb el Premi Mn Albert Vives

L'ICP ha rebut el premi de periodisme Mn Albert Vives que atorga l'entitat Òmnium Cultural de l'Alt Urgell en reconeixement a la tasca de divulgació del registre fòssil d'aquesta comarca, que allotja els jaciments d'ous de dinosaure més importants d'Europa. El guardó es va lliurar en el marc dels actes organitzats per la 19ena Fira del Llibre del Pirineu celebrada a Organyà.

Quan els esquiroles voladors planaven per Sabadell

Al jaciment de Can Llobateres (Sabadell) s'han descrit fins a cinc espècies d'esquiroles voladors que van coexistir a la conca del Vallès-Penedès durant el Miocè superior, fa uns 9,7 milions d'anys. Així ho constata un article encapçalat per l'investigador Isaac Casanovas publicat a la revista *Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments* en un número especial dedicat al paleontòleg holandès Albert J. Van der Meulen.

La primitiva mà de l'*Homo sapiens*

La mà humana, contràriament a la visió científica de les últimes dècades, ha canviat menys que la del ximpanzé en els últims 6 milions d'anys i representa una de les estructures més primitives de l'esquelet humà. Aquesta és una de les conclusions principals d'una investigació liderada per Sergio Almécija (ICP) que publica la revista *Nature Communications*. Els resultats també mostren que les proporcions de la nostra mà no van evolucionar específicament per fabricar i usar eines de pedra, sinó que no han canviat gaire des dels simis ancestrals que van viure fa 18 milions d'anys.

Com s'alimenta la salamandra més gran del món?

Un equip internacional ha elaborat models tridimensionals de la mossegada de l'amfibi viu més gran del món, la salamandra gegant de la Xina. L'estudi, encapçalat per l'investigador Josep Fortuny (ICP) i publicat a la revista PLOS ONE, explica els mecanismes que utilitza per alimentar-se aquest enigmàtic animal, en greu perill d'extinció i del qual es coneix molt poc la seva biologia.

III Trobada de Tècnics de Col·leccions de Ciències Naturals de Catalunya

La seu de l'ICP al Campus de la Universitat Autònoma de Barcelona ha acollit la tercera edició d'aquest esdeveniment reunint uns 50 professionals vinculats a la gestió de les col·leccions de ciències naturals a Catalunya. Aquestes trobades són un espai on experts de diverses entitats comparteixen experiències i solucions per millorar l'estat de les seves col·leccions.

El darrer titanosaure d'Europa

Dos treballs publicats per investigadors de l'ICP descriuen diverses restes òssies trobades al Berguedà que inclouen un fragment de vertebra que correspon al fòssil més recent de titanosaure a Europa. L'animal va viure a la conca pirinenca entre 220.000 i 130.000 anys abans que els dinosaures s'extingissin del planeta. L'estudi de la fauna d'aquesta zona dóna suport a la hipòtesi que la desaparició dels dinosaures va ser un fenomen sobtat i no gradual.

Necrolemur anadoni, un nou petit primat de Sant Jaume de Frontanyà

Investigadors de l'ICP han descrit la nova espècie *Necrolemur anadoni* a partir d'una mandíbula i diverses restes dentàries trobades al jaciment de Sant Jaume de Frontanyà-1 (al Berguedà). Corresponen a un petit primat de la família dels omòmids, d'aspecte semblant als tarsers actuals, que va viure en els frondosos boscos que durant l'Eocè Mitjà (fa entre 48 i 38 milions d'anys) cobrien aquesta zona. Suposa la primera cita d'aquest gènere a la Península Ibèrica.

Els dinosaures del Pirineu a l'abast de tots els públics a l'estiu

El Museu de la Conca Dellà i Dinosfera ofereixen un ampli ventall d'activitats i tallers per a totes les edats pels mesos d'estiu que inclouen tallers, xerrades, visites a jaciments i fins i tot la possibilitat de participar en tasques paleontològiques. Des del maig, l'ICP dirigeix aquests dos espais de la mà d'Àngel Galobart, cap del grup de recerca de Faunes del Mesozoic.

L'ICP inicia un projecte de col·laboració amb la Catalunya Nord per l'estudi de la fauna dels ambients càrstics

L'investigador Joan Madurell-Malapeira, coordinarà un nou projecte de recerca per estudiar les faunes de coves i avencs dels Pirineus durant el Plistocè. L'estudi està finançat per la Casa de la Generalitat a Perpinyà a través de les ajudes específiques per al desenvolupament de projectes dins de l'Espai Català Transfronterer.

La Recerca a l'ICP

2

Grup de Recerca Faunes del Mesozoic

Àngel Galobart
Cap de grup

Fabio Dalla Vecchia
Novella Razzolini
Mattia Baiano
Investigadors

Joan Cartanyà
Albert Garcia
Bernat Vila
Investigadors associats

Josep Fortuny
Josep Marmi
Postdoc

Alejandro Blanco
Arnau Bolet
Predocs

Durant el 2015 el Grup de Recerca del Mesozoic ha obtingut destacats resultats en diversos àmbits de la seva recerca. Pel que fa a les faunes i flores del Cretaci superior cal destacar l'estudi de les restes fòssils de vertebrats més properes a l'extinció K/Pg, sobre la diversitat d'hadrosaures del Cretaci superior i **una nova espècie de cocodril** del Maastrichtia (*Allodaposuchus hulki*).

Altres temàtiques amb resultats destacats han estat els ous de dinosaure, amb la descripció d'un nou ootaxó (*Cairanoolithus*), així com una nova biozonació a partir de la diversitat i ocurrència dels diversos tipus de closca d'ous.

Continuant amb el Cretaci superior, destaquen **un article sobre noves marques i icnites de cocodrils** produïdes **durant la natació** i també els treballs sobre tafonomia de jaciments amb restes vegetals de la Conca de Tremp que han permès afinar en la descripció paleoambiental per aquest període.

UN GRUP DE RECERCA POLIVALENT, DESENVOLUPANT INTERVENCIIONS DE CAMP AMB IMPORTANTS RESULTATS

Pel que fa a la fase **final del Mesozoic**, punt clau per conèixer els ambients on es varen desenvolupar les primeres faunes de dinosaures, **s'han posat al descobert importants jaciments** amb icnites d'amfibis i rèptils **del Permian i del Triàsic**. En concret, sobre les primeres **petjades en el Muschelkalk** de la conca catalana i sobre **petjades del Permian** del Pirineu que, a partir de la gran diversitat de morfotips de petjades, ha permès reconstruir els ambients del Permian inferior.

LA COL-LABORACIÓ COM A EINA IMPORTANT AL GRUP

Un darrer grup de resultats s'ha donat amb la col·laboració del **Grups de recerca de Faunes del Mesozoic**, de **Paleontologia virtual** i de la **Universitat Politècnica de Catalunya**, amb dos articles que tracten **sobre aspectes morfològics i paleobiològics dels amfibis extints del Triàsic** i la seva comparació biomecànica amb l'amfibi actual més similar que és la salamandra xinesa.

PROJECTES DEL GRUP

“Dinàmica ecològica de la darrera extinció en massa: el pre-pirineu com a laboratori fòssil.” (2014-2017).

P.I.: Àngel Galobart;
Generalitat de Catalunya.

“Evolució dels ecosistemes amb faunes de vertebrats del Permian i el Triàsic de Catalunya” (2014-2017).

P.I.: Josep Fortuny;
Generalitat de Catalunya.

“Grup de Recerca Consolidat de la Generalitat de Catalunya: Recerca del Mesozoic.” 2014 SGR 1235

P.I.: Àngel Galobart.

“El fin de una Era: la extinció de los dinosaurios, una perspectiva europea.” (2012-2015).

P.I.: Àngel Galobart.
Ministerio de Economía y
Competitividad

COL·LABORACIONS I DOCÈNCIA

Docència en el màster interuniversitari de Paleontologia (UAB-UB).

Docència en el màster en Patrimoni Cultural (UB).

PUBLICACIONS DESTACADES

Fortuny, J., Marcé-Nogué, J., Heiss, E., Sanchez, M., Gil, L. & Galobart, À. (2015). 3D Bite Modeling and Feeding Mechanics of the Largest Living Amphibian, the Chinese Giant Salamander *Andrias davidianus* (Amphibia: Urodela). *PLOS ONE* 10, e0121885.

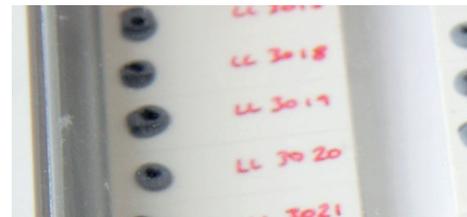
Sellés A. G. & Galobart À. (2015). Reassessing the endemic European Upper Cretaceous dinosaur egg *Cairanoolithus*. *Historical Biology: An International Journal of Paleobiology*, doi: 10.1080/08912963.2014.998666.

Blanco, A., Fortuny, J., Vicente, A., Luján, A.H., García-Marçà, J.A & Sellés, A.G. (2015). A new species of *Allodaposuchus* (Eusuchia, Crocodylia) from the Maastrichtian (Late Cretaceous) of Spain: phylogenetic and paleobiological implications. *Peer J*, 3, e1171.

Marmi, J. Martín-Closas, C., Fernández-Marrón, M.T., Fondevilla, V. & Gomez, B. (2015). A riparian plant community from the upper Maastrichtian of the Pyrenees (Catalonia, NE Spain). *Cretaceous Research* 56, 510-529.

Vila, B., Castanera, D., Marmi, J., Canudo, J.I. & Galobart, À. (2015). Crocodile swim tracks from the latest Cretaceous of Europe. *Lethaia* 48, 256–266.

Grup de Recerca Faunes del Neogen i Quaternari

David M. Alba
Cap de Grup

David M. Alba
Isaac Casanovas-Vilar
Investigadors Ramón y Cajal

Daniel DeMiguel
Investigador Juan de la Cierva

Hanneke Meijer
Investigadora Beatriu del Pinós

Juan Abella
Chiara Angelone
Investigadors

Massimo Delfino
Antonio Sánchez-Marco
Jan van-Dam
Investigadors associats

Marc Furió
Joan Madurell-Malapeira
Postdocs

Àngel Luján
Predoc

Josep Aurell
Anneke Madern
Alberto Boscaini
Josep M. Robles
Víctor Vinuesa
Col·laboradors

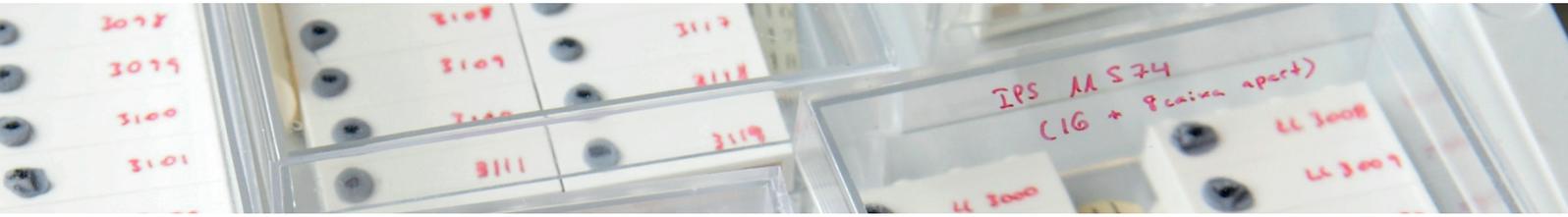
Durant el 2015, el **Grup de Recerca de Faunes del Neogen i Quaternari ha continuat desenvolupant** les mateixes línies de recerca que en anys anteriors, tant pel que fa al **treball de camp** (on destaquen les excavacions realitzades a Les Cases de la Valenciana, Can Llobateres, Incarcàl, i el sud de França) com a la **investigació** pròpiament dita, amb més de 40 publicacions en revistes SCI.

LA GRAN PRODUCCIÓ CIENTÍFICA DEL GRUP

Pel que fa als treballs amb vertebrats no mamífers, **destaquen diversos estudis sobre aus del Pleistocè, així com sobre rèptils (cocodrils i tortugues) del Miocè**. En aquest darrer sentit, és especialment destacable la **finalització d'una tesi doctoral sobre quelonis dels Miocè i el Quaternari de Catalunya**, la qual ha representat la consolidació d'una línia de recerca en paleoherpetologia en el si del grup. Quant als mamífers, la recerca duta a terme engloba des d'estudis biostratigràfics, paleoecològics, paleobiogeogràfics i taxonòmics, fins a d'altres de caire més paleobiològic i de dinàmica de la paleobiodiversitat. **Destaca molt especialment un treball de síntesi sobre el registre de mamífers terrestres de la conca del Vallès-Penedès**, dut a terme des d'un punt de vista biocronològic i dels canvis faunístics, i on es conclou que el patró d'extinció sobtada prèviament anomenat Crisi del Vallesà és en gran mesura degut a esbiaixos de mostratge. **Pel que fa als micromamífers, és també remarcable la revisió duta a terme de l'insectívor *Dinosorex* al Miocè del Vallès-Penedès**, que no només no presenta canvis substancials durant els tres milions d'anys en què s'enregistra a la conca, sinó que mostra afinitats taxonòmiques amb una espècie ucraïnesa. Quant als macromamífers **destaquen els abundants treballs realitzats sobre carnívors fòssils**. Entre aquests darrers, sobresurten els treballs de paleoneurologia en hiènids, realitzats mitjançant tomografia computada en el marc d'una tesi doctoral que actualment es desenvolupa en el si del grup, i que permeten realitzar interessants inferències sobre el seu comportament.

LES COL·LABORACIONS TAMBÉ COM A PART IMPORTANT EN EL GRUP

Finalment, cal esmentar també les aportacions realitzades per diversos membres del grup en l'estudi de primats fòssils del Miocè, ja sigui en **col·laboració amb els membres del Grup de Recerca de Paleoprimateologia i Paleontologia Humana** de l'ICP (descripció de *Pliobates*, un nou gènere d'hominoïdeu de l'Abocador de Can Mata), **o amb investigadors d'altres institucions** (publicació de les restes més antigues del colobí fòssil *Mesopithecus* a la península Ibèrica, i estudi de morfometria geomètrica sobre la morfologia proximal de l'húmer en pliopitècids).

PROJECTES DEL GRUP

“El primats fòssils del Miocè de la conca del Vallès-Penedès” (2014-2017).

P.I.: David M. Alba; Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

“Canvis climàtics i faunístics al Miocè inferior de Catalunya” (2014-2017).

P.I.: Isaac Casanovas-Vilar; Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

“Dinàmica de poblacions i impacte dels canvis climàtics en les associacions de grans mamífers del Pleistocè inferior i mitjà de Catalunya” (2014-2017).

P.I.: Joan Madurell-Malapeira; Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

“Climate change and faunal dispersals in the early Miocene of Catalonia (Spain)” (2015)

P.I.: Isaac Casanovas-Vilar; National Geographic Society

COL·LABORACIONS/DOCÈNCIA

Docència i coordinació de mòduls en el màster interuniversitari de Paleontologia (UAB/UB), curs 2014-2015.

Dr. Lars van den Hoek Ostende, Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Països Baixos.

Prof. Eric Delson, City University of New York & American Museum of Natural History, Nova York, EUA.

Prof. Mikael Fortelius, University of Helsinki, Finlàndia.

Dr. Loïc Costeur, Naturhistorisches Museum Wien, Viena, Àustria.

Prof. Lorenzo Rook, Università degli Studi di Firenze, Florència, Itàlia.

PUBLICACIONS DESTACADES

Alba, D.M., Almécija, S., DeMiguel, D., Fortuny, J., Pérez de los Ríos, M., Pina, M., Robles, J.M. & Moyà-Solà, S. (2015). Miocene small-bodied ape from Eurasia sheds light on hominoid evolution. *Science* 350, 528, aab2625.

Alba, D.M., Montoya, P., Pina, M., Rook, L., Abella, J., Morales, J. & Delson, E. (2015). First record of *Mesopithecus* (Cercopithecidae, Colobinae) from the Miocene of the Iberian Peninsula. *Journal of Human Evolution* 88, 1-14.

Boscaini, A., Madurell-Malapeira, J., Llenas, M. & Martínez-Navarro, B. (2015). The origin of the critically endangered Iberian *lynx*. Speciation, diet and adaptive changes. *Quaternary Science Reviews* 123, 247-253.

Furió, M., Prieto, J. & Van den Hoek Ostende, L.W. (2015). Three million years of ‘terror-shrew’ (*Dinosorex*, Eulipotyphla, Mammalia) in the Miocene of the Vallès-Penedès Basin (Barcelona, Spain). *Comptes Rendus Palevol* 14, 111-124.

Madurell-Malapeira, J., Palombo, M.R. & Sotnikova, M. (2015). *Cynotherium malestai* sp. nov. (Carnivora, Canidae) from the early Middle Pleistocene deposits from Grotta dei Fiori (Sardinia, Western Mediterranean). *Journal of Vertebrate Paleontology* 35, e943400.

Grup de Recerca Paleoprimatologia i Paleontologia Humana

Salvador Moyà-Solà
Cap de grup

Sergio Almécija
Investigador associat

Judit Marigó
Raef Minwer-Barakat
Postdoc

Joan Femenías
Míriam Pérez de los Ríos
Marta Pina
Predocs

Marta Palmero
Il·lustradora científica

Ivette Susanna
Col·laboradora

L'any 2015 el grup ha publicat **13 treballs en revistes del SCI**, a més de diverses comunicacions a congressos internacionals. Cal remarcar dos articles a *Science* i dos a *Nature Communications*. Corresponen a les dues línies de recerca principals del grup: **l'origen i evolució dels hominoïdeus i les adaptacions de les mans en els homínids**.

S'ha descrit el primer hominoïdeu de mida petita que presenta clares relacions de parentiu amb els hominoïdeus vivents. ***Pliobates cataloniae* és descrit a partir d'un esquelet parcial** trobat al jaciment de l'Abocador de Can Mata (els Hostalets de Pierola, Barcelona). En destaquen bona part del crani i la dentició, i una part del braç esquerre que inclou diversos elements de les articulacions del colze i el canell. Correspon a un simi de mida similar a la dels gibons actuals més petits (entre 4 i 5 kg), que va viure fa 11,6 milions d'anys. *Pliobates* mostra, per primera vegada en un primat fòssil d'aquesta mida, tot un conjunt de trets característics dels hominoïdeus actuals presumiblement heretats a partir del seu darrer ancestre comú, el qual probablement va viure a l'Àfrica. **És la primera vegada que es troben evidències fòssils dels gibons actuals**.

Per altra banda, en un altre estudi, hem pogut determinar que **la mà humana**, contràriament a la visió científica de les últimes dècades, ha canviat menys que la del ximpanzé en els últims 6 milions d'anys i representa una de les estructures més primitives de l'esquelet humà. Els resultats també mostren que **les proporcions de la nostra mà no van evolucionar específicament per fabricar i usar eines de pedra**, sinó que no han canviat gaire des dels simis ancestrals que van viure fa 18 milions d'anys.

En **un altre article publicat a Science**, es rebaten els arguments exposats per investigadors de la Universitat de Kent que atribuïa a l'espècie *Australopithecus africanus* la capacitat de fabricar i manipular objectes de pedra igual que la dels humans actuals, fa 3 milions d'anys. La troballa al jaciment Philip Tobias Korongo (PTK) de Olduvai Gorge (Tanzania), les restes manuals de morfologia moderna, més antigues conegudes fins ara (1.84Ma). L'espècimen, una falange manual proximal (OH 86), demostra la presència de homínids amb morfologia manual moderna, juntament amb *Parathropus* i *H. habilis* el pleistocè inferior africà.

Finalment i en el context de l'estudi dels primats del paleogen és important remarcar **la descripció de *Necrolemur anadoni***, una nova espècie de Microchoerinae (Omomyidae, Primates) de l'Eocè mitjà, l'espècie més antiga i primitiva del gènere *Necrolemur*.

PROJECTES DEL GRUP

“Miocene apes from Castell de Barberà (Catalonia, Spain)” (9316-13). The Leakey Foundation. IP. Sergi Almécija. (2014-2015).

PI: S. Almécija / S. Moyà-Solà.
Leakey Foundation.

“Historia evolutiva de los primates del Paleógeno y Neógeno de la península Ibérica.” (2012-2017).

PI: Salvador Moyà-Solà/ R. Miwer.
Mineco.

“Reconstructing hand posture and locomotor behavior in *Ardipithecus ramidus*.” (2013-2016)

ICP Researcher: Sergio Almécija
Funder: National Science
Foundation Period: 2013-2016.

“Grup de Recerca Consolidat de la Generalitat de Catalunya: Paleoprimatologia i Paleontologia Humana” 2014 SGR 416.

P.I.: Salvador Moyà-Solà.

COL·LABORACIONS/DOCÈNCIA

Docència i coordinació de mòduls en el màster interuniversitari de Paleontologia (UAB-UB).

Docència i coordinació de mòduls en el màster interuniversitari d'Antropologia Biològica (UAB-UB).

PUBLICACIONS DESTACADES

Alba, D.M., Almécija, S., DeMiguel, D., Fortuny, J., Pérez de los Ríos, M., Pina, M., Robles, J.M. & Moyà-Solà, S. (2015). Miocene small-bodied ape from Eurasia sheds light on hominoid evolution. *Science* 350, 528, aab2625.

Almécija, S., Smaers, J.B. & Jungers, W.L. (2015). The evolution of human and ape hand proportions. *Nature Communications* 6, 7717.

Almécija, S., Wallace, I.J., Judex, S., Alba, D.M. & Moyà-Solà, S. (2015). Comment on “Human-like hand use in *Australopithecus africanus*”. *Science*. 4, 348 ,aaa8414.

4. Domínguez-Rodrigo, M., Pickering, T.R., Almécija, S., Heaton, J.L., Baquedano, E., Mabulla, A. & Uribelarrea, D. (2015). Earliest modern human-like hand bone from a new >1.84-million-year-old site at Olduvai in Tanzania. *Nature Communications* 6, 7987.

Alba, D.M., Montoya, P., Pina, M., Rook, L., Abella, J., Morales, J. & Delson, E. (2015). First record of *Mesopithecus* (Cercopithecidae, Colobinae) from the Miocene of the Iberian Peninsula. *Journal of Human Evolution* 88, 1-14.

Minwer-Barakat, R., Marigó, J. & Moyà-Solà, S. (2015). *Necrolemur anadoni*, a new species of Microchoerinae (Omomyidae, Primates) from the Middle Eocene of Sant Jaume de Frontanyà (Pyrenees, Northeastern Spain). *American Journal of Physical Anthropology* 158, 730-744.

Grup de Recerca Paleobiologia Evolutiva

Meike Köhler
Cap de grup

Xavier Jordana
Investigador Juan de la Cierva

Josep Quintana Cardona
Investigador

Soledad de Esteban
Investigadora associada

Nekane Marín
Blanca Moncunill
Predocs

Gemma Prats
Tècnica de laboratori

Durant l'any 2015 el grup de **Paleobiologia Evolutiva** ha aprofundit en l'estudi de les característiques histològiques dels teixits ossi i dental dels mamífers. Aquests estudis son clau per entendre **l'evolució dels cicles vitals dels mamífers**, que és l'objectiu d'estudi del nostre grup. La família dels èquids, tant fòssils com actuals, ha tingut especial rellevància en els estudis que el nostre grup a dut a terme aquest 2015. S'ha analitzat exhaustivament la histologia òssia i dental d'*Equus hemionus* (l'ase salvatge asiàtic) i *Equus burchelli* (la zebra comú) i del gènere fòssil *Hipparion*. Aquests estudis han permès **conèixer el patró de creixement** d'aquestes espècies. En aquest sentit, el gènere *Hipparion* té especial interès atès que el seu llinatge comprèn espècies de mida corporal molt diversa, i per tant, és un taxó fòssil molt vàlid per comprendre les correlacions entre el cicle vital i els canvis mediambientals.

L'ÛS DE TÈCNiques EXPERIMENTALS APLICADES A LA PALEONTOLOGIA

També, durant el 2015, el grup ha aprofundit en **l'estudi de la histologia òssia de *Cervus elaphus*** de diferents localitats de la Península Ibèrica i d'Àustria. Alhora, hem iniciat els estudis experimentals utilitzant marcadors fluorescents subministrats vitalment, juntament amb registres de paràmetres fisiològics, en cèrvols que viuen en condicions de semicaptivitat al Research Institute of Wildlife and Ecology de Viena (Àustria). Aquests estudis experimentals, juntament amb els de llebres iniciats l'any 2014, són clau per establir models que permetin **inferir aspectes fisiològics i del cicle vital** dels mamífers a través de l'anàlisi histològica de dents i ossos.

L'elefant nan de Sicília *Palaeoloxodon falconeri* ha estat també un dels protagonistes de la recerca del grup. Gràcies al conveni signat l'any 2014 amb el Museu de Ciències de la Terra de la Universitat de Catània (Sicília), enguany s'ha iniciat **l'estudi histològic d'ossos i dents d'aquest fòssil emblemàtic**. Els primers resultats ja han estat presentats en simposis internacionals. Conjuntament amb l'estudi histològic, també s'ha iniciat l'estudi del creixement de les defenses de *P. falconeri* a través de l'anàlisi isotòpica de l'oxigen i el carboni, així com a través de l'estudi de micro-tomografia computada realitzada a les instal·lacions del International Centre for Theoretical Physics, a Trieste (Itàlia).

Finalment, cal destacar que durant aquest 2015 s'ha profundit en l'evolució del cicle vital dels gigantismes insulars com l'ocotònid fòssil de Gargano (Itàlia) a partir d'estudis histològics i estimacions de massa corporal.

PROJECTES DEL GRUP

“Paleoecologia Evolutiva” (2014-2016).

P.I.: Meike Kölher; Generalitat de Catalunya.

“Evolución de life histories de mamíferos en ambientes de energía limitada: un enfoque Paleobiológico” (2013-2015).

P.I.: Meike Kölher; Ministerio de Economía y Competitividad.

COL-LABORACIONS/DOCÈNCIA

Docència en el màster interuniversitari de Paleontologia (UAB-UB).

Docència en el màster interuniversitari d'Antropologia Biològica (UAB-UB).

Docència en el Grau de Biologia de la UAB.

Dr. Carles Tornero, Laboratoire d'Archéozoologie et Archéobotanique del Muséum National d'Histoire Naturelle, Paris, França.

Prof. Lorenzo Rook, Università degli Studi di Firenze, Florència, Itàlia.

Dr. Walter Arnold, Research Institute of Wildlife and Ecology, Viena, Àustria.

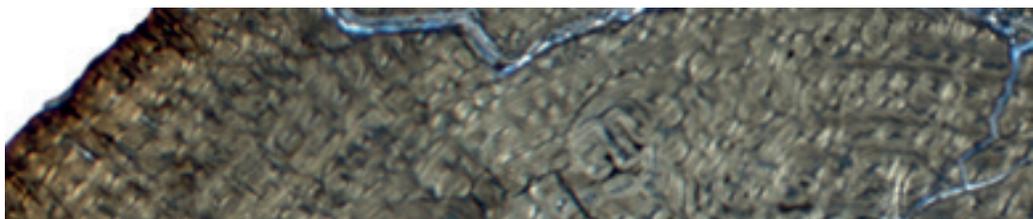
Museu de Ciències de la Terra de la Universitat de Catània, Sicília, Itàlia.

PUBLICACIONS DESTACADES

Jordana, X.; Marín-Moratalla, N., Moncunill-Solé, B. & Köhler, M. (2014). Ecological and life-history correlates of enamel growth in ruminants (Artiodactyla). *Biological Journal of the Linnean Society* 112(4): 657–667.

Marín-Moratalla, N., Cubo, J., Jordana, X., Moncunill-Solé, B. & Köhler, M. (2014). Correlation of bone histology quantitative data with life history and climate: a phylogenetic approach. *Biological Journal of Linnean Society* 112(4): 678–687.

Moncunill-Solé, B., Jordana, X., Marín-Moratalla, N., Moyà-Solà, S. & Köhler, M. (2014). How large are the extinct giant insular rodents? New Body mass estimations from teeth and bones. *Integrative Zoology* 9: 197-212. doi: 10.1111/1749-4877.12063.

Grup de Recerca Paleontologia Virtual

Josep Fortuny
Coordinador

Sergio Llàcer
Tècnic de 3D Virtual Lab

Aquest 2015 cal destacar un important **augment en les publicacions científiques SCI** derivades de les col·laboracions i projectes que es van dur a terme al llarg de l'any anterior. El grup de recerca **ha publicat o participat en 11 publicacions en revistes SCI** entre les que destaquen *Science*, *PeerJ*, *Journal of Mammalian Evolution* i **diverses publicacions a la revista PLOS ONE**, a més de dues publicacions en revistes no indexades.

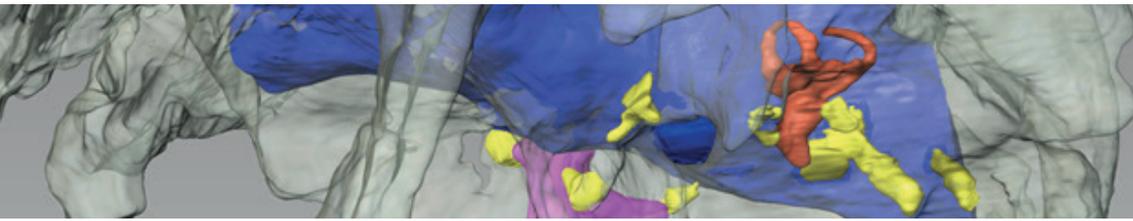
Els anàlisis realitzats l'any 2015 fan preveure excel·lents properes publicacions. Cal destacar que la digitalització de taxons fòssils i actuals és un dels primers passos en la major part de treballs i estudis. L'any 2015 **les tasques de laboratori digital van predominar per l'ús d'eines com la fotogrametria i la microtomografia per escanejar i obtenir models 3D** d'elements de materials tan diversos com icnites fòssils o elements esquelètics de rosegadors o elefants, entre d'altres. Tots ells han permès **alimentar la col·lecció virtual del centre** i alhora per realitzar-ne la segmentació (separació virtual i generació de models 3D) tant d'aquests com també d'elements escanejats anteriorment, incloent rèptils actuals i fòssils (llangardaixos i cocodrils) i mamífers fòssils (primats i hienes).

PARTICIPACIÓ DEL GRUP DE RECERCA EN CONGRESSOS INTERNACIONALS

Els membres de l'equip **han presentat diversos treballs a congressos, tots ells, de caire internacionals**, entre els que destaquen el de l'**European Association of Vertebrate Paleontology** (Polònia), **Flugsaurier** (UK) o l'**Annual Meeting American Association of Physical Anthropologists** (EEUU).

LA PARTICIPACIÓ EN LA DOCÈNCIA I DIFUSIÓ COM A EINA IMPORTANT DEL GRUP DE RECERCA

Igualment es va participar activament en el **Màster oficial en Paleontologia, dirigint un treball de Màster**, a més de **co-dirigir fins a 4 treballs de final de Grau a la Universitat Politècnica de Catalunya** i participar **impartint una classe convidada en el Màster de Patrimoni Cultural** organitzat per la Universitat de Barcelona sobre noves tecnologies. També **es varen impartir tres cursos especialitzats de postgrau a través de l'empresa Transmitting Science**, un d'ells a Argentina i els altres a Catalunya sobre temàtiques de modelització 3D i simulacions biomecàniques. Les tecnologies digitals aporten i complementen la recerca gràcies a imatges i vídeos que ajuden a comprendre la transcendència de la recerca. Durant l'any 2015 diverses notes de premsa emeses en diaris, revistes i televisions varen contenir material del grup, tals com la troballa de *Pliobates cataloniae* o la regurgitació fòssil que contenia un rèptil al seu interior.

PROJECTES DEL GRUP

“El registro fósil de primates de la Península Ibérica durante el Cenozoico: paleobiología, biocronología y contexto paleoambiental” (2015-2017).

PI: Salvador Moyà-Solà - Raef Minwer - Barakat
Ministerio de Economía y Competitividad

“Colour & Space in Cultural Heritage (COSCH)” (2013-2016).

P.I.: Dr. Prof. Ing. Frank Boochs;
seventh Framework Programme (FP7) of the European Union.

“Ecosystem evolution of the vertebrate faunas from the Permian and Triassic of Catalonia” (2014-2017)

PI: Josep Fortuny
Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

COL·LABORACIONS/DOCÈNCIA

Dr. Jordi Marcé-Nogué, Centrum fur Naturkunde, University of Hamburg, Alemanya.

Prof. Claudio Tuniz, Abdus Salam International Centre for Theoretical Physics, Trieste, Itàlia

Dr. Egon Heiss, University of Vienna, Àustria.

Dr. Clément Zanolli, Paul Sabatier University, Toulouse III, França

PUBLICACIONS DESTACADES

Fortuny, J., Marcé-Nogué, J., Heiss, E., Sanchez, M., Gil, Ll. & Galobart, À. (2015). 3D bite modeling and feeding mechanics of the largest living amphibian, the Chinese Giant Salamander *Andrias davidianus* (Amphibia:Urodela). *Plos ONE* 10, e0121885.

Vinuesa, V., Madurell-Malapeira, J., Fortuny, J. & Alba D. (2015). The endocranial morphology of the Plio-Pleistocene bone-cracking Hye-na *Pliocrocota perrieri*: Behavioral implications. *Journal of Mammalian Evolution* 22, 421-434.

Cruzado-Caballero, P., Fortuny, J., Llacer, S. & Canudo, J.I. (2015). Paleoneuroanatomy of the European lambeosaurine dinosaur *Arenysaurus ardevoli*. *PeerJ*. 3, e802.

Marcé-Nogué, J., Fortuny, J., Gil, Ll., Sánchez, M. & Galobart, À. (2015). 3D computational mechanics elucidates the orbit position and size diversity of early amphibians and its evolutionary implications. *Plos ONE* 10, e0131320.

Holgado, B., Dalla Vecchia, F., Fortuny, J. Bernardini, F. & Tuniz, C. (2015). A reappraisal of the purported gastric eject with pterosaurian bones from the Upper Triassic of Italy. *PLOS ONE* 10, e0141275.

Alba, D.M., Almécija, S., DeMiguel, D., Fortuny, J., Pérez de los Ríos, M., Pina, M., Robles, J.M. & Moyà-Solà, S. (2015). Miocene small-bodied ape from Eurasia sheds light on hominoid evolution. *Science* 350, 528, aab2625.

El Museu de l'ICP

Excavar

SAPS COM LOCALITZAR UN JACIMENT?

SAPS COM EXTREURE UN FÓSIL?

LOCALITZAR

Museu de l'ICP

Teresa Esquirol
Coordinadora

Teresa Esquirol
Cap d'Activitats Didàctica i
Divulgativa

Teresa Requena
Arxivista i Documentalista

Mònica Cucurella
Maria Pereira
Recepció i Botiga

Durant l'any 2015, el Museu de l'ICP ha continuat treballant per acostar la paleontologia a la ciutadania, i ha explorat **noves combinacions per unir ciència amb entreteniment**, com ara l'exhibició d'una exposició de producció externa de gran format, "L'eclosió del passat, Ous i cries de dinosaures" que es va inaugurar al setembre del 2014 i va tancar al gener del 2015 amb molt bona acollida entre els visitants i la potenciació de les activitats familiars.

EXPOSICIONS TEMPORALS

L'exposició "L'eclosió del Passat: Ous i cries de dinosaure" produïda per Stone Company i Gondwana Studies es va exhibir a l'Espai Cultura de la Fundació Sabadell 1859 BBVA. Aquesta exposició presentava una nova perspectiva del món dels dinosaures a través de l'estudi dels seus ous, embrions i cries.

Mitjançant una combinació de ciència i art, posava a l'abast del visitant una espectacular col·lecció de niades dels principals grups de dinosaures carnívors i herbívors dels Estats Units, Argentina i la Xina, així com esquelets de gran mida. Part del seu èxit, a part de l'espectacularitat dels esquelets exhibits, es va basar en que era una exposició interactiva adreçada a totes les edats i convidava el visitant a tocar fòssils d'ous de dinosaure i nius reconstruïts de més de 2 metres de diàmetre.

Relacionat amb l'exposició, es va dur a terme tot un programa d'activitats, tallers i visites guiades. Les visites escolars es van gestionar i dur a terme des de l'Espai Cultura.

EL NOMBRE DE VISITANTS, EN AUGMENT

Malgrat que l'exposició temporal va tancar a principis de gener, el número de visitants ha seguit augmentant fins als 20.376.

20.376 persones han visitat el
Museu de l'ICP durant el 2015

ACTIVITATS FAMILIARS PARAL·LELES A LES EXPOSICIONS

Activitats ja clàssiques, com el **Paleo-carnestoltes** (amb jornada de portes obertes), la Festa de la Primavera, Sant Jordi (amb paradeta de llibres, portes obertes i entrega de premis del concurs literari), el **Dia i la Nit Internacional dels Museus**, l'excursió pel Riu Ripoll, per conèixer com era la vida al Vallès fa milions d'anys, la Festa Major, el cinquè Aniversari del Museu (amb el ja tradicional Concurs de Dibuix), la **Setmana de la Ciència** o el taller de Setmana Santa i Nadal ens han permès acostar el món dels fòssils a grans i petits.

ACTIVITATS ESCOLARS I EDUCATIVES DEL MUSEU DE L'ICP:

5869 alumnes han participat a les **activitats educatives** del Museu de l'ICP, a través de l'agenda, del programa "Ciutat i Escola" de l'Ajuntament de Sabadell i "Escolab" el Programa Barcelona Ciència de l'Institut de Cultura i del Programa de Cultura Científica de l'Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona. Amb un total de catorze propostes, enguany destaquen tres novetats: un taller pels més petits: "El titanosaure i els seus amics", un sobre fòssils que fa temps que ens demanàvem les escoles, "El món dels fòssils: què fan els paleontòlegs" i, per últim, un que explica com treballa el Departament de Paleontologia virtual, anomenat "Ous i petjades: dels fòssils al 3D".

També s'han organitzat activitats educatives fora del museu, com els tallers que es van dur a terme dins del marc de la **Festa de la Ciència** de la Ciutadella i la nostra presència a **Expominer** on -conjuntament amb el Museu d'Isona i la Conca Dellà i el centre Dinosfera de Coll de Nargó- vam tenir un estand i vam fer activitats per escoles i per públic infantil, i al Saló de l'Ensenyament, dins de l'espai dels **centres CERCA**, on vam portar material educatiu i vam fer una activitat relacionada amb el tema d'evolució humana. Aquest salons són grans aparadors que ens donen visibilitat i permetem, en el cas del **Saló de l'Ensenyament** que ens coneguin tota la comunitat educativa (alumnes, mestres i pares); també és una oportunitat per intentar despertar vocacions paleontològiques.

ES CONSOLIDA EL CICLE D'ACTIVITATS: ELS CAFÈS CIENTÍFICS A SABADELL

A partir de la **iniciativa europea dels Cafès Científics**, el mes de febrer del 2013 es va donar inici a una nova activitat coorganitzada amb diferents institucions i entitats científiques de Sabadell amb l'objectiu de parlar de ciència en un ambient relaxat i proper. Durant el 2015 s'ha organitzat un nou cicle de xerrades.

PROGRAMA SABA DE L'AJUNTAMENT DE SABADELL

La voluntat del projecte SABA és que els alumnes de 3r d'ESO coneguin la realitat del seu entorn i que, alhora, facin una tasca educativa compromesa amb la societat. Els objectius i formació que proporciona el projecte SABA són part de les competències generals en educació per la ciutadania i dels drets humans. Alhora, el contacte amb l'entitat nodreix els joves amb altres aspectes com educació en valors, l'educació per la interculturalitat i l'educació per la pau i el desenvolupament.

PROGRAMA DE FORMACIÓ PRÀCTICA EN CENTRES DE TREBALL (FPCT) D'ALUMNES DE CICLES FORMATIUS

Són pràctiques formatives no laborals que realitzen els alumnes d'ensenyaments postobligatoris en centres de treball situats a l'entorn dels centres on cursen els seus estudis, mitjançant un conveni de col·laboració que subscriuen l'escola i l'empresa. Aquestes pràctiques formen part del programa formatiu (curricular) d'aquests ensenyaments.

Support a la Recerca

4

Departament de Preparació i Conservació

Carolina Cancelo
Cap de departament

Núria Guerrero
Marta Valls
Xènia Aymerich
Preparadores - Conservadores

L'Àrea de Conservació - Preparació de l' Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont ha dut a terme durant l'any 2015 tota una sèrie de tasques enfocades a donar solució i suport a temes de conservació i preparació a totes les diferents àrees de recerca de l'Institut.

La realització de totes les preparacions de restes fòssils que arriben a l'àrea tenen com a finalitat deixar aquest patrimoni a punt per permetre el seu estudi posterior per part de l'equip d'investigadors de l'Institut.

Durant aquest any, **s'han preparat més de 2.000 restes paleontològiques** procedents de diversos jaciments corresponents als diferents grups de recerca de l'ICP.

Principalment s'han preparat restes procedents de l'**Abocador de Can Mata** (Hostalets de Pierola), **Can Llobateres** (Sabadell), **Incarcal** (Banyoles) i **Nerets** (Talarn).

La recerca de noves tècniques i solucions per a problemàtiques concretes i preparacions complexes continua sent una constant en el nostre laboratori, sempre vetllant per la bona conservació de les restes fòssils.

Ahora, i en concordança amb la tradició divulgadora del centre, el laboratori de preparació ha realitzat diverses activitats amb la voluntat de mostrar al públic la feina dels conservadors i preparadors d'aquesta institució.

LA DOCÈNCIA I LA DIFUSIÓ COM A PARTS IMPORTANTES EN EL DEPARTAMENT

La Conservació i Preparació paleontològica és un àmbit on no existeix formació reglada a Espanya. L'ICP continua sent l'únic centre avalat per una universitat de prestigi internacional, que ofereix aquesta opció formativa per als professionals.

Com cada any, el Departament de Conservació i Preparació ha continuat oferint pràctiques a alumnes de Conservació i Restauració de l'Escola Superior de Conservació Restauració de Béns Culturals de Catalunya, estudiants del grau de Belles Arts de la Universitat de Barcelona i als del Màster en Direcció de Projectes de Conservació i Restauració de Patrimoni cultural també impartit a la Universitat de Barcelona.

La formació que s'ofereix des d'aquest departament no només és per a professionals en restauració i conservació, sinó també per gent professional d'altres àmbits que d'alguna manera estan vinculats amb la preservació d'aquest tipus de material.

Així doncs, s'ha col·laborat amb l'assignatura de Patrimoni Paleontològic que s'imparteix dins el Màster de Gestió de Patrimoni de la Universitat de Barcelona, reestructurant el contingut d'aquest any.

També en el Màster d'Antropologia

biològica: Tafonomia i antropologia de camp de la UAB, s'ha impartit l'assignatura de "Tractaments in situ. Recollida selectiva i classificació" amb gran èxit.

Per altra banda, **s'ha continuat col·laborant amb l'Escola Samuntada de Sabadell**, emmarcada dins el Programa Magnet, amb l'objectiu de conscienciar infants, pares i la comunitat docent sobre la importància de la conservació del nostre patrimoni paleontològic.

EL MODELATGE I EL REPLICATGE COM EINES INDISPENSABLES

Les rèpliques eviten la manipulació del fòssil original durant part del procés d'investigació i ens permeten fer intercanvis amb altres institucions/museus i realitzar tallers didàctics.

Peraquestmotiu, durant el 2015, **s'han realitzat al voltant de 10 motlles de fòssils emblemàtics** que no en tenien i **s'han començat a revisar i renovar motlles** envellits de la col·lecció de l'ICP, **12 aproximadament en total**. Paral·lelament s'han realitzat **100 rèpliques sota demanda**, principalment de primats, **per a altres institucions i particulars**.

Finalment, afegir també que el passat mes d'octubre es va incorporar al nostre departament un tècnic en conservació i preparació a través de la obtenció de l'ajuda per "Personal Técnico de Apoyo".

RECERCA I ASESORAMENT

Els tècnics del departament han participat com a correctors d'articles de revistes especialitzades en preparació com "Journal of Paleontological Techniques".

També s'ha elaborat Informes tècnics per al Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per a la correcta preservació del patrimoni paleontològic català. És el cas dels informes i valoracions econòmiques que es van fer de l'estat de conservació i dels danys soferts que presentava l'esquelet que va ser robat del mirador del Cretaci a Coll de Nargó.

Des d'aquest departament, s'han fet assessoraments tècnics per fer diferents xerrades com per l'activitat "Bojos per la Natura" de la fundació UAB-ICTA- La Pedrera.

També s'ha participat activament en les III Jornades de trobades de tècnics de col·leccions en Ciències Naturals que aquest any van ser organitzades per aquesta institució.

Departament de Gestió de la Col·lecció

Marta S. March
Cap de departament

LA COL·LECCIÓ DE L'ICP: LA INCORPORACIÓ DE NOVES TECNOLOGIES PROPORCIONA UNA MILLOR GESTIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL

El Departament de Gestió de la Col·lecció centra la seva tasca en la conservació del patrimoni cultural treballant en la implantació de tecnologies d'avantguarda, com la radiofreqüència. Gràcies a la feina de tècnics, estudiants en pràctiques i voluntaris en formació, el **departament gestiona el creixent nombre de peces de la col·lecció i millora la catalogació** de les peces que ja en formen part.

A nivell formatiu, el departament **ha seguit impartint classes de Gestió de col·leccions paleontològiques i col·laborant en l'Assignatura Patrimoni Paleontològic**, integrada al **Màster Oficial en Gestió del Patrimoni Cultural i Museologia** de la UB.

Durant el 2015 **s'ha organitzat la III Trobada de tècnics de Col·leccions de ciències naturals de Catalunya** que va tenir lloc el 25 de novembre a l'Edifici ICTA-ICP, a la **Universitat Autònoma de Barcelona**.

PARTICIPACIÓ NACIONAL DEL DEPARTAMENT DE GESTIÓ DE LA COL·LECCIÓ

Des de l'any 2012, l'ICP **forma part** de la junta directiva de la **Asociación de Registros de Museos e Instituciones Culturales Españolas (ARMICE)** a través de la participació del Departament de Gestió de Col·leccions.

14.536 FÒSSILS DE L'ICP JA ES PODEN IDENTIFICAR PER RADIOFREQUÈNCIA

Durant el 2015 **s'ha continuat la tasca de documentació i incorporació de radiofreqüència**, posant èmfasi en els jaciments del Neogen català com ara Polinyà, La Bisbal, Can Ponsic, CostaBlanca, Can Julià, Sant Pere de Ribes, Sant Quirze del Vallès, Ca n' Almirall, Sant Andreu de la Barca, Castell de Barberà i les Cases de la Valenciana, entre d'altres. **Més de 46.060 registres ja presenten fitxa d'inventari i més de 14.536 fòssils ja tenen documentada la ubicació definitiva** als nous magatzems i la RFID incorporada.

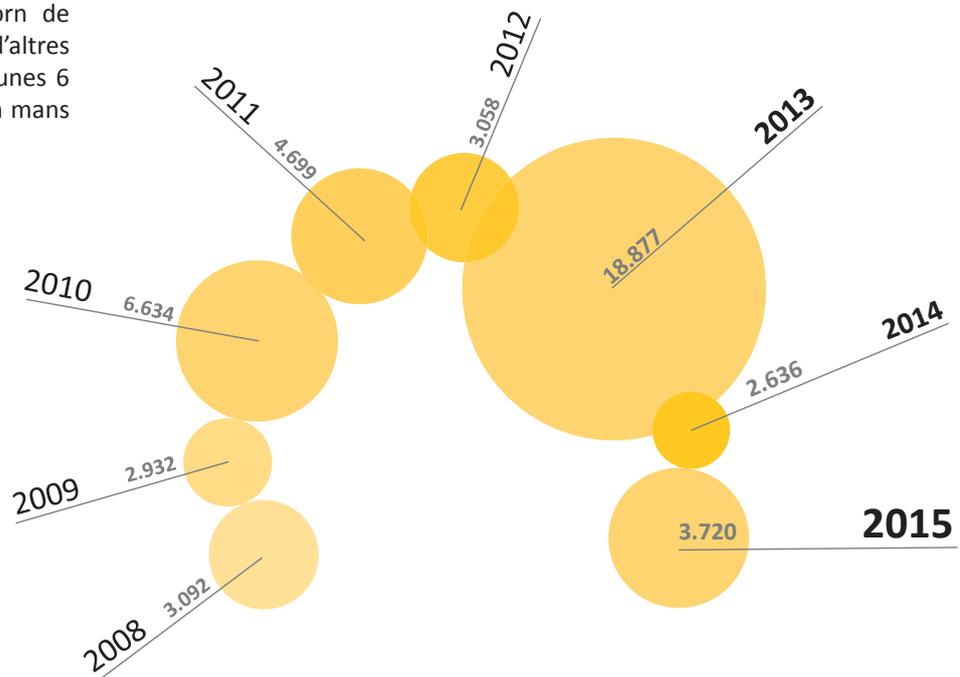
EL PRÉSTEC DE MATERIALS FÒSSILS ÉS UNA PART IMPORTANT DEL DEPARTAMENT

Durant l'any 2015 s'han atès 43 consultes, tant de personal intern com extern, el que ha comportat el moviment de més de 8.390 peces de microvertebrats i 3.960 peces de macrovertebrats. D'aquestes 43 consultes, un total de 27 han derivat en préstecs de material per a activitats o per estudi científic la qual cosa ha implicat la preparació i trasllat de més de 1.650 peces. L'Àrea de Gestió de Col·leccions participa en la gestió d'entrada i retorn de material en préstec des d'altres institucions, a finals de 2015 unes 6 d'aquestes peces constaven en mans

dels nostres investigadors.

A través de la formació d'estudiants en pràctiques s'avança també en la millora dels embalatges de la col·lecció d'acord amb els principis de la conservació preventiva. A llarg del 2015 s'ha produït 11 suports específics per a material sensible i s'ha realitzat l'adequació interna de 3 maletes didàctiques amb material de rèpliques que es cedeixen a les escoles.

Al llarg dels anys i amb el creixement de la col·lecció a un ritme elevat es fa necessària la tasca que s'ha iniciat aquest 2015: l'inventari i la revisió de l'estat de conservació de grups de la col·lecció amb característiques especials com són els motlles de silicona, les rèpliques i fòssils clàssics de grans dimensions.

Registre fòssil

Departament de Dipòsits Paleontològics i Jaciments

Jordi Galindo
Cap de departament

EL DEPARTAMENT DE DIPÒSITS PALEONTOLÒGICS I JACIMENTS CONTRIBUEIX A LA IMPLICACIÓ DE L'ICP EN EL TERRITORI I A LA DEFENSA I CONEIXEMENT DELS JACIMENTS PALEONTOLÒGICS DE VERTEBRATS DE CATALUNYA

Aquest departament gestiona les entrades dels fòssils que provenen de les intervencions paleontològiques, així com donar a conèixer i col·laborar en la gestió del patrimoni paleontològic de vertebrats de Catalunya. Igualment també assessora en tots els temes que fan referència a les normatives patrimonials, i els seus tràmits administratius. També realitza la prioritització dels treballs de preparació de restes fòssils

Durant aquest 2015, **el Departament de Patrimoni Paleontològic ha incorporat un total de 1064 exemplars** procedents de les intervencions paleontològiques que l'ICP té el dipòsit definitiu. Aquestes restes s'ubiquen en dos magatzems amb més de 700 m2 de superfície. **Inclouen 118.137 espècimens inventariats** i agrupats en diversos lots.

Enguany s'han atès 16 consultes i s'han efectuat 8 avisos per la protecció del patrimoni paleontològic.

LA BONA GESTIÓ DEL DEPARTAMENT DE DIPÒSITS PALEONTOLÒGICS I JACIMENTS DELS FÒSSILS DELS HOSTALETS DE PIEROLA

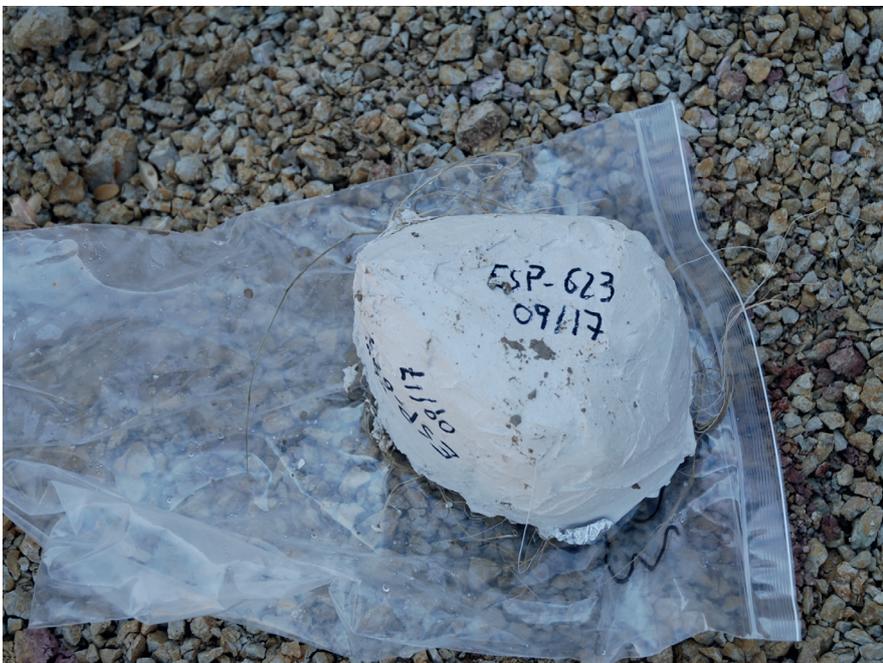
Aquest 2015, s'ha aconseguit el dipòsit definitiu dels fòssils procedents de les intervencions paleontològiques efectuades als Hostalets de Pierola, així com també s'han finalitzat els treballs de rentat intensiu de sediments rics en micromamífers corresponents al nivell de micromamífers ACM/C5-D1, procedent de la intervenció paleontològica preventiva de l'Abocador de Can Mata als Hostalets de Pierola, Anoia.

L'ICP PROMOU I DIVULGA EL PATRIMONI PALEONTOLÒGIC DINS MÀSTERS OFICIALS I A TROBADES

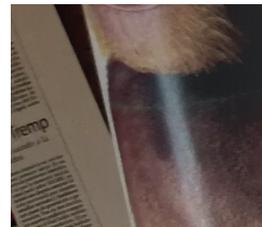
S'ha col·laborat, coordinat i impartit les classes de l'Assignatura de Patrimoni Paleontològic adreçades als alumnes del Màster Oficial en Gestió de Patrimoni Cultural de la UB. Aquest màster proporciona coneixements teòrics i pràctics sobre la gestió del patrimoni, i les eines per desenvolupar projectes museogràfics i de desenvolupament patrimonial. Finalment, destacar la coorganització a les instal·lacions de l'ICP la III trobada de tècnics de col·leccions de Ciències Naturals de Catalunya.

L'ICP HA EMÈS INFORMES TÈCNICS SOBRE PATRIMONI PALEONTOLÒGIC

S'ha col·laborat amb el Servei d'Arqueologia i Paleontologia (SAP) en la protecció dels jaciments paleontològics i en la realització d'informes de patrimoni paleontològic. Com l'Informe sobre el sireni de Can Batalles (El Brull, Osona), sobre l'estat dels nivells de micromamífers procedents de la intervenció paleontològica preventiva de l'Abocador de Can Mata, sobre els exemplars amb més deficiències de preparació de cara a les mancances de conservació i estudi dels preparats per Paleomas, i l'Informe del BCIN de Can Mata de la Garriga (els Hostalets de Pierola) i el seu entorn d'influència.

Departament de Comunicació i Difusió Científica

Pere Figuerola
Cap de departament

EL DEPARTAMENT DE COMUNICACIÓ I DIFUSIÓ CIENTÍFICA POSICIONA L'ICP EN L'ESFERA CIENTÍFICA INTERNACIONAL

El Departament de Comunicació i Difusió Científica (DC2) té com a objectius donar a conèixer l'ICP com el centre de referència a Catalunya en la recerca, conservació i difusió de la paleontologia, acompanyar el posicionament del centre en l'esfera científica internacional i donar suport en la comunicació i difusió dels diferents projectes científics, divulgatius i tècnics que du a terme l'Institut.

L'ACTIVITAT DE L'ICP ALS MITJANS DE COMUNICACIÓ

Durant el 2015, l'activitat investigadora i de divulgació de la paleontologia del centre s'ha plasmat en més de **40 notícies noves publicades al portal de les quals 19 s'han fet arribar a mitjans de comunicació** i a agències de notícies generalistes i especialitzades com a comunicats de premsa. Tot i el difícil context en el sector periodístic, els impactes en premsa i televisió s'han mantingut respecte anys anteriors i han dut a l'ICP a protagonitzar notícies i programes de ràdio i televisió en uns 70 mitjans diferents.

Cal destacar la repercussió mediàtica que durant el mesos d'octubre i novembre de 2015 ha tingut la publicació a la revista *Science* de la descripció del nou gènere i espècie d'hominoïdeu *Pliobates cataloniae*, representat per un espècimen que va ser batejat amb el sobrenom de "Laia". Per tal de maximitzar la difusió de la publicació, el DC2 va elaborar un vídeo en català, castellà i anglès que va distribuir conjuntament amb el material de premsa i que va rebre gairebé 4.000 visites directes al portal i xarxes socials del centre. La nota de premsa es va distribuir internacionalment a través d'agències especialitzades (Eurekalert!) el que va augmentar el ressò internacional.

Títol	Mitjà
La historia evolutiva de simios y monos se reescribe en Cataluña	El País
Los científicos presentan a Laia, la Lucy catalana	La Vanguardia
Laia: el eslabón catalán de la evolución	El Mundo
New fossil could reshape our understanding of ape evolution	Washington Post
El «eslabón perdido» se llamaba Laia y era catalana	ABC
Ancestor of all apes might not be what scientists expected, new fossil shows	Los Angeles Times
Laia: l'avantpassat dels homínids vivia als Hostalets de Pierola	ARA

A nivell internacional, altres estudis de l'ICP han rebut l'atenció dels mitjans com un article sobre la distribució temporal de la "musaranya del terror", que va publicar la BBC, la modelització de la mossegada de la salamandra gegant de la Xina a *ScienceDaily* o un estudi comparatiu de la mà humana i del ximpanzé que va recollir el *Daily Mail*.

UN ESPAI REGULAR PER LA DIVULGACIÓ DE LA PALEONTOLOGIA A RADIO SABADELL

Des del mes de setembre l'ICP col·labora regularment en el programa "A Bona Hora" de Ràdio Sabadell amb una secció de freqüència mensual sobre paleontologia que es coordina des del DC2. És un espai on s'expliquen les principals recerques del personal investigador de l'ICP d'una forma divulgativa així com aspectes relacionats amb l'activitat del Museu.

NOVES MUSEOGRAFIES AL VOLTANT DELS DINOSAURES DELS PIRINEUS

Durant el 2015 el DC2 ha participat en el disseny de la nova museografia de l'espai Dinosfera i la seva web. Al març aquest departament també va organitzar la inauguració d'aquesta sala que forma part del projecte Dinosaurios dels Pirineus dirigit des de l'ICP. Es tracta d'un projecte global que des de fa més de 10 anys es desenvolupa en diverses comarques de Catalunya.

La filosofia d'aquest projecte és la de retornar al territori, en forma de divulgació, els resultats obtinguts de l'estudi científic del patrimoni, és a dir, de l'estudi dels fòssils dels darrers dinosaures que varen viure a Europa. En el moment actual, aquest projecte és una realitat gràcies a la participació de l'ICP com a referent científic i al Museu de la Conca Dellà i l'espai Dinosfera com sales de divulgació, que es complementen entre si per mostrar diferents àmbits de coneixement.

L'ICP lidera el projecte de construcció de la marca "Dinosaurios dels Pirineus" i durant el darrer trimestre de 2015 ha estat treballant en el disseny de la web que ha de servir de paraigües dels diferents museus que formen part del projecte. El llançament d'aquesta nova web està previst pel segon semestre de 2016.

EL DC2 A SALONS, FIRES I CONGRESSOS

Durant el 2015 l'ICP ha participat de diferents salons i fires amb l'objectiu de difondre la seva recerca i, especialment, promoure les vocacions científico-tècniques entre els més joves. Amb aquest objectiu, el centre va ser present a l'stand organitzat per CERCA al Saló de l'Ensenyament durant el mes de març i al Saló Expominer durant el mes de novembre duent a terme diverses activitats al voltant de la

paleontologia.

Al mes de desembre, el DC2 va participar de la trobada d'unitats de comunicació ComciRed de FECYT (MINECO) on va presentar l'activitat de "La Nit al Museu" que s'organitza regularment al Museu. D'entre les més de 60 activitats de divulgació presentades, "La Nit al Museu" va quedar seleccionada entre les 5 finalistes pels responsables de comunicació dels diferents centres de recerca participants.

EL PORTAL I EL BUTLLETÍ DE L'ICP

L'actualitat de l'ICP, així com detalls del seu equip de treball i dels diferents projectes en els que participa, es recullen en els seus canals digitals: el portal i el butlletí.

RENOVACIÓ DEL PORTAL

Durant el mes de juny s'ha posat en producció la nova web de l'ICP amb l'objectiu d'adaptar-se a les noves tendències en disseny, fer-la accessible des de dispositius mòbils i millorar diversos aspectes relacionats amb la seva seguretat. El nou disseny permet accedir de forma més senzilla a tots els continguts, així com promoure determinats continguts destacats.

Des de la seva creació l'any 2009, el portal de l'ICP va experimentar un augment gradual i sostingut del

nombre de visitants així com el nombre de pàgines vistes fins l'any 2013, a partir del qual s'estabilitza al voltant dels 80.000 visitants anuals. L'any 2015 hi han accedit **78.354 visitants diferents** (una mitjana d'uns 6.500 mensuals) que han consultat un total de 341.768 pàgines.

CREIXEMENT DELS BUTLLETINS

El DC2 publica el Butlletí de l'ICP que té una periodicitat trimestral. Recull les notícies més destacades de l'activitat de recerca de l'ICP, així com enllaços externs relacionats amb la divulgació de la paleontologia. S'edita en català i castellà. A finals de 2015, el butlletí compta amb **902 subscriptors en català i 286 en castellà**, el que suposa un augment del 13% i de més del 70% respectivament.

El DC2 també gestiona el butlletí d'activitats del museu de l'ICP que s'envia per informar de tallers i xerrades del Museu i que a finals del 2015 reben **674 usuaris**.

DIFUSIÓ DE LA PALEONTOLOGIA A TRAVÉS DEL 2.0

Durant el 2015 l'ICP ha seguit fent créixer la seva presència a la xarxa ampliant el ressò del seu canal a Facebook, augmentant l'activitat a Twitter i mantenint els canals a Flickr i Youtube.

FACEBOOK

La comunicació a través de Facebook es fa en català. A desembre de 2015 el canal compta amb 3855 "m'agrada", la qual cosa suposa **un increment del 10% respecte al desembre de 2014**.

TWITTER

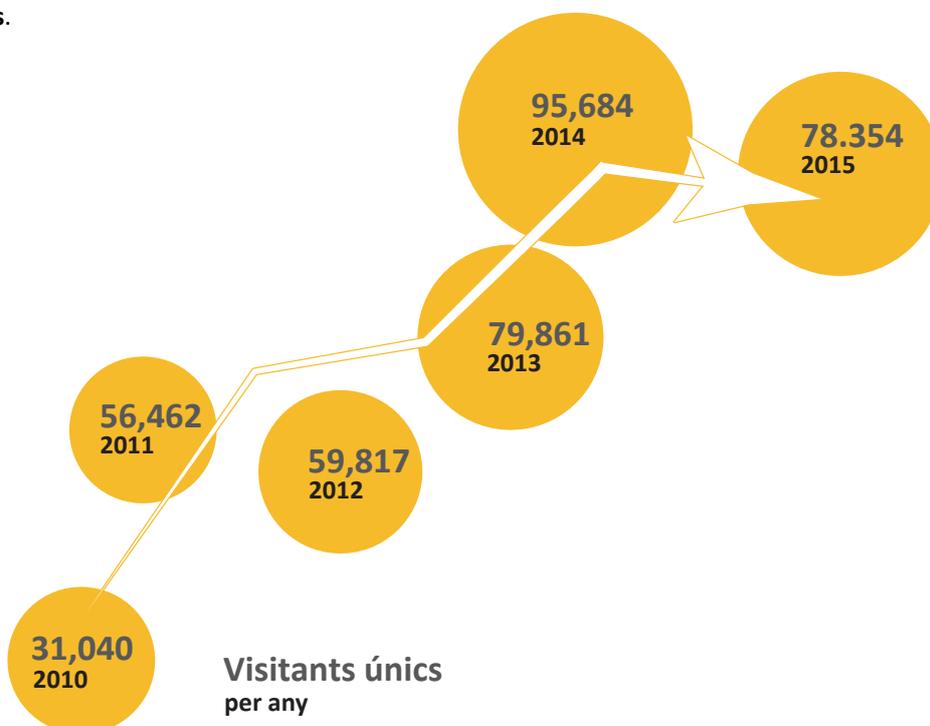
El perfil de Twitter @ICP_Mcrusafont, és un canal en anglès que vol arribar a un públic especialitzat, tant paleontòlegs de tot el món com periodistes especialitzats de mitjans nacionals i internacionals. A desembre de 2015 comptava amb 818

seguidors, entre els quals més d'un 50% són paleontòlegs, museus amb col·leccions de paleontologia i periodistes especialitzats. En el darrer any, els seguidors d'aquest compte **han augmentat més d'un 30%**.

El març de 2012 es va obrir un segon perfil a Twitter @MuseuICP, en català i adreçat a crear una comunitat més local al voltant del nostre museu. La comunitat que s'està construint inclou els sabadellencs interessats per la ciència i la cultura, els aficionats a la paleontologia i al patrimoni de Catalunya i de la resta de l'estat, gestors culturals i periodistes de l'Estat. A desembre de 2015 compta amb 1001 seguidors, el que suposa **un increment d'un 17% respecte al 2014**.

Durant el 2015 el DC2 també ha supervisat l'activitat de les xarxes socials dels equipaments que formen part del projecte "Dinosaures dels Pirineus".

PORTAL DE L'ICP

ELLS, SÀPIENS

NOTÍCIES DE LA HISTÒRIA
DESEMBRE 2015

SMARTNEWS Keeping
Tiny Ancient Skeleton
Between Monkeys and A
The last common ancestor of all apes
previously thought

Descobert a Catalunya un nou parent dels hominoïdeus

ELS HOSTALETS DE PIEROLA La seva troballa canvia les hipòtesis sobre l'evolució'

ABC CIENCIA

El «eslabón perdido» se llamaba Laia y era catalana

- Descubren en un yacimiento de Barcelona el ancestro común de monos y hombres
- Vivía en bosques frondosos y le encantaba trepar por las copas de los árboles y saborear frutos blandos

newScientist
Fossil discovery could be the last common ancestor to all apes

EL PAÍS ESPAÑOL

Hallan en Cataluña un simio de cinco kilos que vivió hace 11,6 millones de años

El hallazgo de *Pliobates cataloniae* indica que el último ancestro común de los hominoideos podría haber sido más pequeño de lo que se pensaba, y más similar a los gibones que a los grandes simios.

Notícies

científics catalans del
Pliobates cataloniae
entada amb els hi

EL PAÍS PALEONTOLOGÍA

La historia evolutiva de simios y monos se reescribe

rtve Noticias Televisión Radio Deportes Infantil Alacarta El Tiempo Playz

INFORMATIVOS 24 horas

Telediario en 4' +24 España Mundo Economía Cultura Tecnología Elecciones Cataluña Últimas noticias Más temas

» Noticias » Ciencia y tecnología

Un nuevo primate hallado en España podría ser el último ancestro común entre gibones y humanos

MailOnline

Home | News | U.S. | Sport | TV&Showbiz | Australia | Femal | Health Sciences Money | Video | Travel | Daily News

Scientists discover a new human ancestor: 11.6 million-year-old fossil could be the last common family member of all apes

INSTITUT CATALÀ DE PALEONTOLOGIA

La Laia, l'antecessora

Un primate localitzat als Hostalets de Pierola reescriu la història de l'evolució. L'exemplar, que va viure fa 11,6 milions d'anys, pesava només 5 quilos i feia 80 centímetres

Departament de Projectes

Laila Pilgren
Cap de departament

Durant l'any 2015, **el departament ha gestionat 36 sol·licituds**, incloent estades breus, projectes amb col·laboracions internacionals, de difusió, entre d'altres. Del total, **12 projectes han tingut èxit**, i han estat gestionades des de la sol·licitud, passant pels entregables, fins a la justificació final. Entre aquestes, cal destacar:

Per dur a terme la tasca de **preparació de importants restes fòssils trobades al nostre territori**, amb una **gestió mancomunada del Museu de la Conca Dellà i de l'Espai Dinosfera**, s'ha obtingut finançament al nostre centre per part de la **Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura**.

Igualment, **el Departament de Presidència**, dins del seu programa "Eurodistricte cooperació a l'Espai Català Transfronterer" **ha finançat un projecte titulat "Evolució de les comunitats de grans mamífers dels Pirineus i àrees adjacents durant el Pleistocé"** liderat per l'investigador Joan Madurell.

A nivell estatal, del Ministeri d'Economia i Competitivitat, s'ha aconseguit que es financii dins el Programa de Foment de la Investigació Científica i Tècnica d'Excel·lència, **el projecte d'I+D liderat per la Meike Köhler**, titulat: **"Evolución del ciclo vital de los mamíferos en ecosistemas ibéricos continentales del Mioceno al Pleistoceno: Correlación con los cambios climáticos"** amb un finançament **total per quatre anys**.

Pel que fa a **l'apartat de beques, s'han aconseguit un total de 8 beques competitives**: des contractes de 4 anys, com la FPI (Ayudas para contratos predoctorales para la formación de doctores), contractes per a personal tècnic de suport (PTA), així com estades en altres centres d'investigació d'Europa (Suïssa, Alemanya, Holanda, Àustria i Anglaterra), refermant així les col·laboracions amb altres equips d'investigació.

PROJECTES**I: Projectes concedits per entitats a Catalunya 2015**

Departament de Cultura	Subvenció	Preparació coll de saurópode i rentat intensiu ACM/C5-D1.	18.000 €
Departament de Cultura	Subvenció	Gestió mancomunada del Museu de la Conca Dellà i de l'Espai Dinosfera.	21.000 €
Departament de Presidència	Subvenció	<i>“Evolució de les comunitats de grans mamífers dels Pirineus i àrees adjacents durant el Pleistocé”</i>	3.000 €

II. Projectes del Ministerio de Economía i Competitividad (MINECO) concedits al 2015

MINECO	I+D Excelencia	<i>“Evolución del ciclo vital de los mamíferos en ecosistemas ibéricos continentales del Mioceno al Pleistoceno: correlación con los cambios climáticos”</i>	117.600 € + 1 FPI

Arxiu Crusafont

L'Arxiu Miquel Crusafont de l'ICP té com a objectius satisfer les demandes dels investigadors i usuaris alhora de fer consultes dels fons documentals de l'ICP, ja siguin consultes en sala, consultes telefòniques o per correu electrònic. Igualment, també comptabilitza el volum de consultes fetes, la reproducció i tractament arxivístic del fons i la col·labora en el muntatge i logística en general d'activitats culturals del Museu.

Durant aquest 2015, l'Arxiu ha realitzat les següents activitats:

CONSULTES

S'han atès un total de 189 consultes sobre el fons documental amb un volum de 270 documents en total. Igualment, se sol·licitaren un total de 64 reproduccions del fons. Aquestes consultes fetes van consistir en informació existents a l'arxiu, recerca d'informació general, recerca d'articles i publicacions més específiques, recerca d'informació per estudiants, recerca de dades familiars i assessorament sobre fons documentals complementàries i fons d'altres arxius. El volum de les consultes realitzades foren per càrrec d'investigadors, doctorands, estudiants i institucions i empreses: Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera CSIC, Instituto Geológico y Minero de España, Ajuntament de els Hostalets de Pierola, el Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni del Departament de Cultura de la Generalitat, i Eurocat (Projectes Culturals i Turístics). Cal remarcar que durant el mes de gener Miquel Crusafont Sabate (fill de Miquel Crusafont) ha consultat l'Arxiu i ha sol·licitat material fotogràfic i documents personals que són d'interès familiar. S'ha portat a terme una selecció d'aquest i s'ha fer un llistat, reservant aquest material.

TASQUES ARXIVÍSTIQUES

Paral·lelament a l'atenció de l'Arxiu als diferents usuaris, s'ha continuat fent tasques arxivístiques del fons, que consistiren en la incorporació de documents a la base de dades de l'Arxiu, escaneig de la Premsa de l'any 1960 fins el 1981 sobre Teilhard de Chardin i la realització en el mes de setembre d'un excel per la introducció de dades de l'Arxiu J. Gibert.

ACTIVITATS CULTURALS

Durant el 2015 desde el departament ha portat a terme en el museu diferents activitats culturals, com per exemple el Taller de Primavera i el Concurs de Dibuix. L'Arxiu també ha tingut presència en el Saló de l'Ensenyament i en la Diada de Sant Jordi, així com també en la preparació i muntatge de l'exposició "Nadales de l'Arxiu Miquel Crusafont" i en la col·laboració i participació del Taller de Paleofelicacions.

ALTRES

Finalment, cal remarcar el suport de l'Arxiu en diferents tasques relacionades amb el Museu com per exemple la compra, manteniment i inventari dels articles de la botiga, la comptabilitat de les despeses del Museu i la gestió de les claus de reserva. Finalment, s'ha obtingut una beca Wenner-Gren Foundation, Historical Archives Program, pel registre d'arxiu.

Memòria d'Activitats de l'Arxiu Miquel Crusafont del ICP

RESUM

INCLOU ELS SEGÜENTS APARTATS:

1. Atenció als investigadors i usuaris (consulta dels fons documentals) consulta en sala, consulta telefònica i per correu electrònic.
2. Consulta del Fons Documental. (Volum de documentació consultada)
3. Reproducció del fons
4. Tractament arxivístic dels fons
5. Activitats culturals (muntatge d'exposicions, Tallers de cap de setmana, actes)
6. Altres.

1. ATENCIÓ ALS INVESTIGADORS I USUARIS

En aquest informe es reflecteixen les consultes realitzades personalment pels investigadors i usuaris a la sala, així com a través del correu electrònic i telèfon.

En total les consultes realitzades durant el 2015 han estat 189 de les quals:

- Sala 67
- Per telèfon 28
- Per correu electrònic 94

A l'arxiu s'atenen totes les consultes, que es realitzen presencialment, per correu ordinari, per telèfon o correu electrònic, relacionades amb :

- Informació sobre els fons existents a l'arxiu.
- Recerca de documentació.
- Recerca d'articles i publicacions
- Recerca d'informació per estudiants
- Recerca de dades de familiars
- Assessorament sobre fons documentals complementàries i fons d'altres Arxius.

2. CONSULTA DEL FONS DOCUMENTAL

Durant aquest temps el volum de documents consultats han sigut:

270 documents

62 articles i publicacions

160 material visual i fotogràfic

Aquestes consultes han estat realitzades per diferents institucions i empreses:

- Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera CSIC
 - Instituto Geológico y Minero de España
 - Ajuntament de Hostalets de Pierola
 - Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni. Departament de Cultura de la Generalitat
 - Eurocat (Projectes culturals i turístics)
- Així com també, Investigadors, doctords i estudiants

3. REPRODUCCIÓ DEL FONS

Es va sol·licitar permís per reproduir documents, publicacions i altre material:

- Documents AMC 28
- Material Visual i fotogràfic 10
- Articles i publicacions 23
- Premsa 3

4. TRACTAMENT ARXIVÍSTIC DELS FONS

Independentment de l'atenció als investigadors i usuaris, s'ha continuat amb altres tasques arxivístiques. El treball desenvolupat ha estat el següent:

1. Incorporació, a la base de dades de documents de l'Arxiu.
2. Escaneig de la Premsa del any 1960 al 1981 sobre Teilhard de Chardin.
3. S'ha obtingut una beca de Wenner-Gren Foundation, Historical Archives Program, pel projecte d'informatitzar la documentació de l'Arxiu J.Gibert.

En el mes de setembre es va començar a realitzar un Excel per la introducció de dades de l'Arxiu J. Gibert.

4. En el mes de gener Miquel Crusafont Sabate (fill de Miquel Crusafont) ha consultat l'Arxiu i ha sol·licitat material fotogràfic i documents personals que són d'interès familiar (tal i com ho va manifestar en la reunió de Patronat). S'ha portat a terme una selecció d'aquests i s'ha realitzat un llistat, reservant aquest material a l'espera d'una resposta per part de direcció i de la Generalitat.

5. ACTIVITATS CULTURALS

S'han portat a terme en el museu diferents activitats culturals des del departament d' Activitats i Arxiu.

- Taller de Primavera
- Realització del Concurs de dibuix
- Selecció de premis i organització i acte de lliurament de premis
- Participació en el Saló de l'ensenyament
- Participació en la diada de Sant Jordi
- Lectura i selecció del concurs literari
- Preparació i muntatge de l'exposició "Nadales de l'Arxiu Miquel Crusafont"
- Taller de Paleofelicacions

6. ALTRES

Suport al departament de Gestió del museu en diferents tasques com:

- Compra, manteniment i inventari dels articles de la botiga.
- Comptabilitat despeses museu.
- Gestió de claus de reserva

Producció Científica

5

Publicacions i resultats de recerca 2015 de l'ICP

- Abella, J., Pérez-Ramos, A., Valenciano, A., Alba, D.M., Ercoli, M.D., Hontecillas, D., Montoya, P. & Morales, J. (2015). Tracing the origin of the panda's thumb. *The Science of Nature* 102: 35.
- Abella, J., Ruiz-Sánchez, F.J., Valenciano, A., Hontecillas, D., Pérez-Ramos, A., Vera, D., Santana-Cabrera, J.A., Cornejo, M.H., Montoya, P. & Morales, J. (2015). When cotton rats grasp like pandas. *Journal of Mammalian Evolution* 23(3): 309-317.
- Agustí, J., Blain, H.-A., Lozano-Fernández, I., Piñero, P., Oms, O., Furió, M., Blanco, A., López-García, J.M. & Sala, R. (2015). Chronological and environmental context of the first hominin dispersal into Western Europe: The case of Barranco León (Guadix-Baza Basin, SE Spain). *Journal of Human Evolution* 87: 87-94.
- Agustí, J., Lozano-Fernández, I., Oms, O., Piñero, P., Furió, M., Blain, H.-A., López-García, J.M. & Martínez-Navarro, B. (2015). Early to Middle Pleistocene rodent biostratigraphy of the Guadix-Baza Basin (SE Spain). *Quaternary International* 389: 139-147.
- Alba, D.M., Almécija, S., DeMiguel, D., Fortuny, J., Pérez de los Ríos, M., Pina, M., Robles, J.M. & Moyà-Solà, S. (2015). Miocene small-bodied ape from Eurasia sheds light on hominoid evolution. *Science* 528, aab2625.
- Alba, D.M., Montoya, P., Pina, M., Rook, L., Abella, J., Morales, J. & Delson, E. (2015). First record of *Mesopithecus* (Cercopithecidae, Colobinae) from the Miocene of the Iberian Peninsula. *Journal of Human Evolution* 88: 1-14.
- Alba, D.M., Vinuesa, V. & Madurell-Malapeira, J. (2015). On the original author and year of description of the extinct hyaenid *Pachycrocuta brevirostris*. *Acta Paleontologica Polonica* 76: 92-106.
- Almécija, S., Orr, C.M., Tocheri, M.W., Patel, B. A. & Jungers, W.L. (2015). Exploring phylogenetic and functional signals in complex morphologies: the hamate of extant anthropoids as a test-case study. *The Anatomical Record* 298: 212-229.
- Almécija, S., Smaers, J.B. & Jungers, W.L. (2015). The evolution of human and ape hand proportions. *Nature Communications* 6: 7717.
- Almécija, S., Wallace, I.J., Judex, S., Alba, D.M. & Moyà-Solà, S. (2015). Comment on "Human-like hand use in Australopithecus africanus". *Science* 348: aaa8414.
- Angelone C. & Čermák S. (2015). Two new species of *Prolagus* (Lagomorpha, Mammalia) from the Late Miocene of Hungary: taxonomy, biochronology and palaeobiogeography. *Paläontologische Zeitschrift* 89: 1023-1038.
- Angelone, C., Cermák, S. & Kotsakis, T. (2015). The most ancient lagomorphs of Sardinia: An overview. *Geobios* 48(4): 287-296.
- Angelone, C. & Veltschegger, K. (2015). MN10 *Prolagus* (Ochotonidae, Lagomorpha) from Austria: a new tile for the central European palaeobiogeography of the genus. *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie – Abhandlungen* 275: 1-10.
- Arias-Martorell, J., Alba, D.M., Poutau, J.M., Bello-Hellegouarch, G. & Pérez-Pérez, A. (2015). Morphological affinities of the proximal humerus of *Epipliopithecus vindobonensis* and *Pliopithecus antiquus*: suspensory inferences based on a 3D geometric morphometrics approach. *Journal of Human Evolution* 80: 83-95.
- Blanco, A., Fortuny, J., Vicente, A., Luján, À.H., García-Marçà, J.A. & Sellés, A.G. (2015). A new species of *Allodaposuchus* (Eusuchia, Crocodylia) from the Maastrichtian (Late Cretaceous) of Spain: phylogenetic and paleobiological implications. *PeerJ* 3: e1171.
- Blanco, A., Prieto-Márquez, A. & De Esteban Trivigno, S. (2015). Diversity of hadrosauroid dinosaurs from the Late Cretaceous Ibero-Armorican Island (European Archipelago) assessed from dentary morphology. *Cretaceous Research* 56: 447-457.
- Bolet, A., Daza, J.D., Augé, M. & Bauer, A.M. (2015). New genus and species names for the Eocene lizard *Cadurgekko rugosus* Augé, 2005. *Zootaxa* 3985(2): 265-274.
- Boscaini, A., Madurell-Malapeira, J., Llenas, M. & Martínez-Navarro, B. (2015). The origin of the critically endangered Iberian *lynx*: speciation, diet and adaptative changes. *Quaternary Science Reviews* 123: 247-253.
- Cartanyà, J., Fortuny, J., Bolet, A. & Mutter, R. (2015). *Colobodus giganteus* (Beltan, 1972) comb. nov. from the Upper Muschelkalk Facies of Catalonia (NE Iberian Peninsula). *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie, Abhandlungen* 278(3): 323-333.
- Cermák, S., Angelone, C. & Sinitza, M.V. (2015). New Late Miocene *Alilepus* (Lagomorpha, Mammalia) from Eastern Europe - a new light on the evolution of the earliest Old World Leporinae. *Bulletin of Geosciences* 90: 431-451.
- Cruzado-Caballero, P., Fortuny, J., Llacer, S. & Canudo, J.I. (2015). Paleoneuroanatomy of the European lambeosaurine dinosaur *Arenysaurus ardevoli*. *PeerJ* 3: e802.
- Dalla Vecchia, F.M., Bosch, R., Fortuny, J. & Galobart, À. (2015). The pterodactyloid pterosaur from the Lower Cretaceous of Brazil at the CosmoCaixa Science Museum (Barcelona, Spain). *Historical Biology: An international Journal of Paleobiology* 27(6): 729-748.

- Dalla Vecchia, F.M. & Cau, A. (2015). Re-examination of the purported pterosaur wing metacarpals from the Upper Triassic of England. *Historical Biology: An International Journal of Paleobiology* 27(6): 684-696.
- Daura, J., Sanz, M., Julià, R., García-Fernández, D., Fornós, J.J., Vaquero, M., Allué, E., López-García, J.M., Blain, H.A., Ortíz, J.E., Torres, T., Albert, R.M., Rodríguez-Cintas, A., Sánchez-Marco, A., Cerdeño, E., Skinner, A.R., Asmeron, Y., Polyak, V.J., Garcès, M., Arnold, L.J., Demuro, M., Pike, A.W.G., Euba, I., Rodríguez, R.F., Yagüe, A.S., Villaescusa, L., Gómez, S., Rubio, A., Pedro, M., Fullola, J.M. & Zilhao, J. (2015). Cova del Rinoceront (Castelldefels, Barcelona): a terrestrial record for the Last Interglacial period (MIS 5) in the Mediterranean coast of the Iberian Peninsula. *Quaternary Science Reviews* 114: 203-227.
- Domínguez-Rodrigo, M., Pickering, T.R., Almécija, S., Heaton, J.L., Baquedano, E., Mabulla, A. & Uribelarrea, D. (2015). Earliest modern human-like hand bone from a new >1.84-million-year-old site at Olduvai in Tanzania. *Nature Communications*, 6 (7987).
- Fernández, P.J., Almécija, S., Patel, B.A., Orr, C.M., Tocheri, M.W. & Jungers, W.L. (2015). Functional aspects of metatarsal head shape in humans, apes, and Old World monkeys. *Journal of Human Evolution* 86: 136-146.
- Fortuny, J., Marcé-Nogué, J., Heiss, E., Sanchez, M., Gil, L. & Galobart, À. (2015). 3D bite modeling and feeding mechanics of the largest living amphibian, the Chinese Giant Salamander *Andrias davidianus* (Amphibia: Urodela). *PLoS ONE* 10(4): e0121885.
- Fortuny, J., Steyer, S. & Hoşgör, I. (2015). First occurrence of temnospondyls from the Permian and Triassic of Turkey: paleoenvironmental and paleobiogeographic implications. *Comptes Rendus Palevol* 14(4): 281-289.
- Furió, M., Gibert, L., Ferràndez, C. & Sevilla, P. (2015). The insectivores (Soricidae, Erinaceidae; Eulipotyphla; Mammalia) from Cueva Victoria (Early Pleistocene, Murcia, Spain). *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie, Abhandlungen* 275(2): 151-161.
- Furió, M., Prieto, J. & Van den Hoek Ostende, L.W. (2015). Three million years of 'Terror-Shrew' (Dinosorex, Eulipotyphla, Mammalia) in the Miocene of the Vallès-Penedès Basin (Barcelona, Spain). *Comptes Rendus Palevol* 14(2): 111-124.
- Gil, L., Marcé-Nogué, J. & Sánchez, M. (2015). Insights into the controversy over materials data for the comparison of biomechanical performance in vertebrates. *Paleontologia electronica* 18.1.10A: 1-24.
- Ghezzi, E., Boscaini, A., Madurell-Malapeira, J. & Rook, L. (2015). Lynx remains from the Pleistocene of Valdemino Cave (Savona, Northwestern Italy), and the oldest occurrence of *Lynx spelaeus* (Carnivora, Felidae). *Rendiconti Lincei - Scienze Fisiche e Naturali* 26(2): 87-95.
- Ghinassi, M., Oms, O., Papini, M., Scarciglia, F., Carnevale, G., Sani, F., Rook, L., Delfino, M., Pavia, M., Libsekal, Y., Bondioli, L., Coppa, A., Frayer, D. & Macchiarelli, R. (2015). An integrated study of the Homo-bearing Aalat stratigraphic section (Eritrea): An expanded continental record at the Early-Middle Pleistocene transition. *Journal of African Earth Sciences* 112(A): 163-185.
- Holgado, B., Dalla Vecchia, F., Fortuny, J., Bernardini, F. & Tuniz, C. (2015). A reappraisal of the purported gastric eject with pterosaurian bones from the Upper Triassic of Italy. *PLoS ONE* 10(11): e0141275.
- Ibáñez-Gimeno, P., Galtés, I., Jordana, X., Manyosa, J. & Malgosa, A. (2015). Activity-related sexual dimorphism in Alaskan foragers from Point Hope: Evidences from the upper limb. *Anthropologischer Anzeiger; Bericht Über Die Biologisch-Anthropologische Literatur* 72(4): 473-489.
- Jordana, X., DeMiguel, D. & Köhler, M. (2015). On the relationship between hypsodonty and longevity in *Myotragus balearicus*. A comment on van der Geer (2014). *Integrative Zoology* 10: 227-229.
- López-García, J. M., Soler, N., Maroto, J., Soler, J., Alcalde, G., Galobart, À., Bennàsar, M. & Burjachs, F. (2015). Palaeoenvironmental and palaeoclimatic reconstruction of the Latest Pleistocene of L'Arbreda Cave (Serinyà, Girona, northeastern Iberia) inferred from the small-mammal (insectivore and rodent) assemblages. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 435: 244-253.
- Lozano-Fernández, I., López-García, J.M., Aurell-Garrido, J., Alba, D.M. & Madurell-Malapeira, J. (2015). Data review on the small mammals from the late Early Pleistocene of Vallparadís Estació layer EVT7 (Vallès-Penedès Basin, NE Iberian Peninsula): Biochronological and palaeoenvironmental implications. *Quaternary international* 389: 159-166.
- Madurell-Malapeira, J., Palombo, M.R. & Sotnikova, M. (2015). *Cynotherium malatestai* sp. nov. (Carnivora, Canidae) from the early Middle Pleistocene deposits from Grotta dei Fiori (Sardinia, Western Mediterranean). *Journal of Vertebrate Paleontology* 35(4).
- Mansino, S., Ruiz-Sánchez, F.J., de Luque, L., Montoya, P., Gibert, L., Morales, J., Abella, J., Crespo, V.D. & Scot, G.R. (2015). First Early Pliocene micro-mammal faunas from the Venta del Moro area (Cabriel Basin, Spain): new data on the Messinian dispersal of *Debruijnimys*. *Journal of Iberian Geology* 41(2): 273-293.

- Marcé-Nogué, J., Fortuny, J., De Esteban-Trivigno, S., Gil, L., Sánchez, M., & Galobart, À. (2015). 3D computational mechanics elucidate the evolutionary implications of orbit position and size diversity of early amphibians *PLoS ONE* 10(6): e0131320.
- Marcé-Nogué, J., Kłodowski, A., Sánchez, M. & Gil, L. (2015). Coupling finite element analysis and multibody system dynamics for biological research. *Palaeontologia Electronica* 18.2.5T: 1-14.
- Marmi, J., Martín-Closas, C., Fernández-Marrón, M.T., Fondevilla, V. & Gómez, B. (2015). A riparian plant community from the upper Maastrichtian of the Pyrenees (Catalonia, NE Spain). *Cretaceous Research* 56: 510-529.
- Martinetto, E., Momohara, A., Bizzarri, R., Baldanza, A., Delfino, M., Esu, D. & Sardella, R. (2015). Late persistence and deterministic extinction of “humid thermophilous plant taxa of East Asian affinity” (HUTEA) in southern Europe. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 467: 211-231.
- Martínez-Navarro, B., Madurell-Malapeira, J., Ros-Montoya, S., Espigares, M.P., Medin, T., Hortolà, P. & Palmqvist, P. (2015). The Epivillafranchian and the arrival of pigs into Europe. *Quaternary International* 389: 131-138.
- Medin, T., Martínez-Navarro, B., Rivals, F., Madurell-Malapeira, J., Ros-Montoya, S., Espigares, M.P., Figueirido, B., Rook, L. & Palmqvist, P. (2015). Late Villafranchian *Ursus etruscus* and other large carnivorans from the Orce sites (Guadix-Baza Basin, Andalusia, Southern Spain): Taxonomy, biochronology, paleobiology and ecogeographical context. *Quaternary International*.
- Meijer, H.J.M., Tocheri, M.W., Due, R.A., Sutikna, T., Saptomo, W.E. & James, H.F. (2015). Continental-style avian extinctions on an oceanic island. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 429: 163–170.
- Mennecart, B., Yerly, B., Mojon, P.-O., Angelone, C., Maridet, O., Böhme, M. & Pirkenseer, C. (2015). A new Late Agenian (MN2a, Early Miocene) fossil assemblage from Wallenried (Molasse Basin, Canton Fribourg, Switzerland). *Paläontologische Zeitschrift* 90(1): 101-123.
- Minwer-Barakat, R., Marigó, J., Femenias-Gual, J. & Moyà-Solà, S. (2015). New material of *Pseudoloris parvulus* (Microchoerinae, Omomyidae, Primates) from the Late Eocene of Sossís (Northeastern Spain) and its implications for the evolution of *Pseudoloris*. *Journal of Human Evolution* 83: 74–90.
- Minwer-Barakat, R., Marigó, J. & Moyà-Solà, S. (2015). *Necrolemur anadoni*, a new species of Microchoerinae (Omomyidae, Primates) from the Middle Eocene of Sant Jaume de Frontanyà (Pyrenees, Northeastern Spain). *American Journal of Physical Anthropology* 158: 730-744.
- Moncunill-Solé, B., Quintana, J., Jordana, X., Engelbrektsson, P. & Köhler, M. (2015). The weight of fossil leporids and ochotonids: body mass estimation models for the order Lagomorpha. *Journal of Zoology* 295: 269-278.
- Mujal, E., Fortuny, J., Oms, O., Bolet, A., Galobart, À. & Anadón, P. (2015). Environmental reconstruction of an Early Permian ichnoassemblage from the NE Iberian Peninsula (Pyrenean Basin). *Geological Magazine* 153(4): 578-600.
- Pérez-García, A., Ortega, F., Bolet, A., Escaso, F., Houssaye, A., Martínez-Salanova, J., de Miguel Chaves, C., Mocho, P., Narváez, I., Segura, M., Torices, A., Vidal, D. & Sanz, J.L. (2015). A review of the upper Campanian vertebrate site of Armuña (Segovia Province, Spain). *Cretaceous Research* 57: 591-623.
- Piñero, P., Agustí, J., Blain, H., Furió, M. & Laplana, C. (2015). Biochronological data for the Early Pleistocene site of Quibas (SE Spain) inferred from rodent assemblage. *Geologica Acta* 13(3): 229-241.
- Puértolas-Pascual, E. Blanco, A. Brochu, C. & Canudo, J.I. (2015). Review of the late cretaceous-early paleogene crocodylomorphs of Europe: extinction patterns across the k-pg boundary. *Cretaceous Research* 57: 565-590.
- Quintana Cardona, J. (2015). Estudio preliminar del esqueleto postcraneal del *Muscardinus cyclopeus* Agustí, Moyà-Solà & Pons-Moyà, 1982 (Mammalia, Rodentia, Myoxidae). *Estudios Geológicos* 71(1): e022.
- Raia, P., Passaro, F., Carotenuto, F., Maiorino, L., Piras, P., Teresi, L., Meiri, S., Itescu, Y., Novosolov, M., Baiano, M.A., Martínez, R. & Fortelius, M. (2015). Cope’s rule and the universal scaling law of ornament complexity. *The American Naturalist* 186(2): 165-175.
- Sánchez-Marco, A., Blasco, R., Rosell, J., Gopher, A. & Barkai, R. (2015). Birds as indicators of high biodiversity zones around the Middle Pleistocene Qesem Cave, Israel. *Quaternary International* 421: 23-31.
- Sellés, A.G. & Galobart, À. (2015). Re-assessing the endemic European Upper Cretaceous dinosaur egg *Cairanoolithus*. *Historical Biology* 28(5): 1-14.
- Sellés, A.G., Marmi, J., Llàcer, S. & Blanco, A. (2015). The youngest sauropod evidence in Europe. *Historical Biology* 28(7): 930-940.
- Serrano-Fochs, S., DeEsteban-Trivigno, S., Marcé-Nogué, J., Fortuny, J. & Fariña, R. (2015). Finite Element Analysis of the Cingulata jaw: an ecomorphological approach to armadillo’s diets. *PLoS ONE* 10(4): e0120653.

Strani, F., DeMiguel, D., Sardella, R. & Bellucci, L. (2015). Paleoenvironments and climatic changes in the Italian Peninsula during the Early Pleistocene: evidence from dental wear patterns of the ungulate community of Coste San Giacomo. *Quaternary Science Reviews* 121: 28-35.

Valenciano, A., Abella, J., Sanisidro, O., Hartstone-Rose, A., Álvarez-Sierra, M.A. & Morales, J. (2015). Complete description of the skull and mandible of the giant mustelid *Eomellivora piveteaui* Ozansoy, 1965 (Mammalia, Carnivora, Mustelidae), from Batallones (MN10), late Miocene (Madrid, Spain). *Journal of Vertebrate Paleontology* 35(4): e934570.

Vila, B., Castanera, D., Marmi, J., Canudo, J.I. & Galobart, À. (2015). Crocodiles swim tracks from the latest Cretaceous of Europe. *Lethaia* 48: 256-266.

Villalba-Breva, S., Marmi, J., Gomez, B., Daviero-Gomez, V., Martín-Closas, C. & Fernández-Marrón, M.T. (2015). Plant taphonomy and palaeoenvironment from the Upper Cretaceous of Isona, Tremp Basin, southern Pyrenees, Catalonia, Spain. *Cretaceous Research* 54: 34-49.

Vinuesa, V., Madurell-Malapeira, J., Fortuny, J. & Alba, D. M. (2015). The Endocranial Morphology of the Plio-Pleistocene Bone-Cracking Hyena *Pliocrocuta perrieri*: Behavioral Implications. *Journal of Mammalian Evolution* 22(3): 421-434.

Vlachos, E., Kotsakis, T. & Delfino, M. (2015). The chelonians from the Latest Miocene–Earliest Pliocene localities of Allatini and Pylea (East Thessaloniki, Macedonia, Greece). *Comptes Rendus Palevol* 14(3): 187-205.

PUBLICACIONS NO SCI 2015

Blain, H.-A., Delfino, M., Berto, C. & Arzarello, M. (2015). First record of

Pelobates syriacus (Anura, Amphibia) in the early Pleistocene of Italy. *Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments* 96(1): 111-124.

Casanovas-Vilar, I., Almécija, S. & Alba, D.M. (2015). Late Miocene flying squirrels from Can Llobateres 1 (Vallès-Penedès Basin, Catalonia): systematics and palaeobiogeography. *Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments* 95(3): 353-372.

Morales, J., Cantalapiedra, J.L., Valenciano, A., Hontecillas, D., Fraile, S., García Yelo, B.A., Montoya, P. & Abella, J. (2015). The fossil record of the Neogene Carnivore Mammals from Spain. *Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments* 95(3): 373-386.

Rook, L., Delfino, M. & Sami, M. (2015). I vertebrati fossili della cava del Monticino di Brisighella: una finestra sui popolamenti continentali del Mediterraneo nel Miocene superiore. I Gessi di Brisighella e Rontana. Studio multidisciplinare di un'area carsica nella Vena del Gesso Romagnola. *Memorie dell'Istituto Italiano di Speleologia* S. II - 28: 79-100.

PUBLICACIONS NACIONALS NO SCI 2015

Blanco, A., Méndez, J.M. & Marmi, J. (2015). The fossil record of the uppermost Maastrichtian Reptile Sandstone (Tremp Formation, northeastern Iberian Peninsula). *Spanish Journal of Paleontology* 30(1): 147-160.

Marcé-Nogué, J., Fortuny, J., Gil, L. & Sánchez, M. (2015). Improving mesh generation in finite element analysis for functional morphology approaches. *Spanish Journal of Paleontology* 30(1): 117-132.

Mujal, E., Fortuny, J., Rodríguez-Salgado, P., Diviu, M., Oms, O. & Galobart, À. (2015). First footprint occurrence from the Muschelkalk detrital unit of

the Catalan Basin: 3D analyses and palaeoichnological implications. *Spanish Journal of Paleontology* 30(1): 97-108.

QUINTANA CARDONA, J. (2015). DESCRIPCIÓN DE LLOSARIA BILOBULATA GEN. ET SP. NOV. (BIVALVIA: GASTROCHAENIDAE), UN NUEVO MOLUSCO ENDOBÉNTICO DEL MIOCENO SUPERIOR DE MENORCA (ISLAS BALEARES, MEDITERRÁNEO OCCIDENTAL). SPIRA 5: 153-161.

Quintana Cardona, J. (2015). Presència del gènere *Bryopa* Gray, 1847 (Bivalvia: Clavagellidae) en el Miocè superior de Menorca (Illes Balears, Mediterrània occidental). *Spira* 5: 187-192.

Tarruella, A., Corbella, J., Prats, L., Guillén, G. & Alba, D.M. (2015). Els moitessierids (Gastropoda: Moitessieriidae) de Monistrol de Montserrat (el Bages, Catalunya, Espanya). *Spira* 5: 163-180.

PROCEEDINGS SCI 2015

Almécija, S. & Jungers, W.L. (2015). Evolutionary history of ape and human hand length proportions. *American Journal of Physical Anthropology*. In: 84th Annual Meeting American Association of Physical Anthropologists. St. Louis, Missouri, USA, 2015: 156 S60: 69.

Femenias-Gual, J., Marigó, J., Minwer-Barakat, R. & Moyà-Solà, S. (2015). First postcranial material assigned to *Agerinia roselli* (Primates, Adapiformes) from Les Saleres (Early Eocene, Catalonia, Spain). *American Journal of Physical Anthropology*. In: 84th Annual Meeting American Association of Physical Anthropologists. St. Louis, Missouri, USA, 2015: 156 S60: 131-132.

Hammond, A.S., Olakkengil, N.P. & Almécija, S. (2015). A preliminary study of pelvic and femoral shape covariation in anthropoids. *American Journal of*

Physical Anthropology. In: 84th Annual Meeting American Association of Physical Anthropologists. St. Louis, Missouri, USA, 2015: 156 S60: 159.

Marcé-Nogué, J., de Esteban-Trivigno, S., Escrich, C., Fortuny, J., Gil, Ll. & Kaiser, T.M. (2015). Comparative methodologies to study the biomechanical traits of the mammal lower jaw using Finite Element Methods. [Abstract]. In: 89th Annual Meeting of the German Society for Mammalian Biology (Hannover, Germany). *Mammalian Biology* 80S: 17.

Pérez-García, A., Bolet, A., Escaso, F., Houssaye, A., De Miguel Chaves, C., Mochó, P., Narváez, I., Torices, A., Vidal, D. & Ortega, F. (2015). The reptile fauna from the Upper Campanian site of Armuña (Segovia province, central Spain). [Abstract]. *Journal of Vertebrate Paleontology*, Program and Abstracts 2015: 193A.

Pina, M., Almécija, S., Ruff, B.C., Alba, D.M. & Moyà-Solà, S. (2015). The plesiomorphic condition of the great ape femur: biomechanical evidence from the IPS41724 femur (middle Miocene, NE Iberian Peninsula). [Abstract]. *American Journal of Physical Anthropology*. In: 84th Annual Meeting American Association of Physical Anthropologists. St. Louis, Missouri, USA, 2015: 156 S60: 253.

Scarciglia, F., Mercatante, G., Donato, P., Ghinassi, M., Carnevale, G., Delfino, M., Oms, O., Papini, M., Pavia, M., Sani, F. & Rook, L. (2015). Pleistocene soil development and paleoenvironmental dynamics in East Africa: a multidisciplinary study of the Homo-bearing Aalat succession, Dandiero Basin. In: *Geophysical Research Abstracts*, Vol. 17. (An Open Access Publication for Abstracts of the *Earth, Planetary and Space Sciences*).

PROCEEDINGS NO SCI 2015

Cecchetti M. & Delfino M. (2015). I Testudinoidea fossili africani: una rassegna

sintetica. In: Atti X Congresso Nazionale della Societas Herpetologica Italica (Genova, Italy, 2014). Ianieri Edizioni, Pescara: 409-416.

Delfino, M. (2015). Uomini e tartarughe nel registro archeologico. In: Atti X Congresso Nazionale della Societas Herpetologica Italica (Genova, Italy, 2014). Ianieri Edizioni, Pescara: 401-405.

Villa, A., Bon, M. & Delfino, M. (2015). Intrappolati in un pozzo romano: gli anfibi e rettili di Tenuta Zuccarello (Marcon, Venezia). In: Atti X Congresso Nazionale della Societas Herpetologica Italica (Genova, Italy, 2014). Ianieri Edizioni, Pescara: 479-483.

ABSTRACTS DE CONGRESSOS 2015

Blain, H.-A., Delfino, M., Berto, C. & Arzarello, M. (2015). First record of *Pelobates syriacus* (Anura, Amphibia) in the Early Pleistocene of Italy. [Abstract]. In: Caruso, A. & Cosentino, C. (Eds.), *Paleodays2015*, XV Edizione delle "Giornate di Paleontologia" (Palermo, Italy, 2015): 30-31.

Blain, H.-A., Delfino, M., Prikryl, T., Berto, C. & Arzarello, M. (2015). New data for the palaeobiogeographical history of the genus *Pelobates* (Amphibia, Anura) in Italy. In: MacKenzie, A., Maxwell, E. & Miller-Camp, J. (Eds.), *Meeting Program & Abstracts of the 75th Annual Meeting Society of Vertebrate Paleontology* (Dallas, USA, 2015): 91.

Carnevale, G., Ghinassi, M., Delfino, M., Papini, M., Pavia, M., Rook, L., Sani, F. & Scarciglia, F. (2015). Freshwater teleost fishes from the Early Pleistocene Aalat Succession, Dandiero Basin, Eritrea. [Abstract]. In: Caruso, A. & Cosentino, C. (Eds.), *Paleodays2015*, XV Edizione delle "Giornate di Paleontologia" (Palermo, Italy, 2015): 34-36.

Colombero, S., Alba, D.M., Carnevale, G., Delfino, M., Giuntelli, P., Mazza, P., Pavia, G. & Pavia, M. (2015). I verte-

brati fossili del Miocene terminale di Moncucco Torinese (AT) [Abstract]. In: Caruso, A. & Cosentino, C. (Eds.), *Paleodays2015*, XV Edizione delle "Giornate di Paleontologia" (Palermo, Italy, 2015): 43-44.

Delfino, M., Abbate, E., Balter, V., Bondioli, L., Carnevale, G., Coppa, A., Ghezzi, E., Ghinassi, M., Libsekal, Y., Macchiarelli, R., Martin, J.E., Martínez-Navarro, B., Medin, T., Papini, M., Pavia, M., Scarciglia, F., Tacail, T., Urciuoli, A., Villa, A., Zanolli, C. & Rook, L. (2015). The twentieth anniversary of the Buia Project: vertebrate paleontology in the Early Pleistocene of Eritrea (East Africa). [Abstract]. In: Jagt, J.W.M., Hebda, G., Mitrus, S., Jagt-Yazykova, E.A., Bodzioch, A., Konietzko-Meier, D., Kardynal, K. & Gruntmejer, K. (Eds.), *Abstract Book of the XIII Annual Meeting of the European Association of Vertebrate Paleontologists* (Opole, Poland, 2015): 78.

Delfino, M., Chesi, F., Di Patti, C., Insacco, G., Luján, A.H., Miccichè, R., Rook, L., Sineo, L., Valenti, P. & Vlachos, E. (2015). The sicilian giant tortoises. [Abstract]. In: Caruso, A. & Cosentino, C. (Eds.), *Paleodays2015*, XV Edizione delle "Giornate di Paleontologia" (Palermo, Italy, 2015): 50-51.

Delfino, M., Cirilli, F., Giardino, M. & Lozar, F. (2015). Fossili Urbani: riflessioni semiserie sui processi di fossilizzazione. [Abstract]. In: Caruso, A. & Cosentino, C. (Eds.), *Paleodays2015*, XV Edizione delle "Giornate di Paleontologia" (Palermo, Italy, 2015): 51-52.

Delfino, M. & Sánchez-Villagra, M.R. (2015). First amphibian and lizard remains from the Neogene of Urumaco, Venezuela. [Abstract]. In: Jagt, J.W.M., Hebda, G., Mitrus, S., Jagt-Yazykova, E.A., Bodzioch, A., Konietzko-Meier, D., Kardynal, K. & Gruntmejer, K. (Eds.), *Abstract Book of the XIII Annual Meeting of the European Association of*

- Vertebrate Paleontologists (Opole, Poland, 2015): 127.
- Fondevilla, V., Moncunill-Solé, B. & Köhler, M. (2015) Identifying sexual size dimorphism in the maastrichtian hadrosauroids of Basturs Poble (Trempt Syncline, Eastern Iberia). In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 47.
- Fondevilla, V., Oms, O. & Blanco, A. (2015). Sedimentology of two new dinosaur sites from the Maastrichtian Trempt Fm (South Pyrenean area, Eastern Iberia). In: 31th International Association of Sedimentologists meeting (Krakow, Poland, 2015).
- Georgalis, G.L. & Delfino, M. (2015). A new diverse squamate fauna from the late Miocene of Northern Greece. In: MacKenzie, A., Maxwell, E. & Miller-Camp, J. (Eds.), Meeting Program & Abstracts of the 75th Annual Meeting Society of Vertebrate Paleontology (Dallas, USA, 2015): 131.
- Georgalis, G.L. & Delfino, M. (2015). Neogene snakes from Greece: giants and dwarfs in a mammal-dominated world. [Abstract]. In: Jagt, J.W.M., Hebda, G., Mitrus, S., Jagt-Yazykova, E.A., Bodzioch, A., Konietzko-Meier, D., Kardynal, K. & Gruntmejer, K. (Eds.), Abstract Book of the XIII Annual Meeting of the European Association of Vertebrate Paleontologists (Opole, Poland, 2015): 93.
- Holgado, B., Dalla Vecchia, F.M., Bernardini, F. & Fortuny, J. (2015). New perspectives on a purported pterosaur gastric eject from the upper Triassic of Friuli (NE Italy) based on microCT scanning. In: Flugsaurier 2015, 5th International Symposium on Pterosaurs (Portsmouth, United Kingdom, 2015): 28-29.
- Jordana, X., Köhler, M., Madurell-Malapeira, J., Rosso, A., Sanfilippo, R. & Sciuto, F. (2015). Dental histology of the Sicilian dwarf elephant *Paleoloxodon falconeri*. In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 88.
- Jordana, X. & Köhler, M. (2015). The Balearic Islands cave goat (*Myotragus Bate, 1909*): a model for understanding the evolutionary trends on islands. In: Dentro e fuori la Montagna -Giornate di incontri, divulgazione ed escursioni su Geologia-Carsismo & Paleontologia (Custonaci, Italy, 2015): 26.
- Jordana, X., Nacarino-Meneses, C. & Köhler, M. (2015). Bone histology of red deer (*Cervus elaphus*) and implications for life-history inferences. In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 28.
- Köhler, M., Jordana, X., Gerritsmann, H., Ruf, T., Arnold, W., Stalder, G., Huber, N. & Orlandi-Oliveras, G. (2015). Calibration of bone growth with metabolic rate and life history events in *Lepus europaeus*: a labeling experiment. In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 27.
- Köhler, M., Jordana, X., Moncunill-Solé, B., Nacarino-Meneses, C., Palombo, M.R., Rosso, A., Sanfilippo, R., Sciuto, F. (2015) First results from the bone histology of *Palaeoloxodon falconeri* from Sicily. In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 49.
- Köhler, M., Koyabu, D., Moncunill-Solé, B., Orlandi-Oliveras, G. & Jordana, X. (2015) Bone histology of an extant representative of insular mammals: the amami rabbit (*Pentalagus furnessi*). In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 103.
- Lozar, F., Delfino, M., Cirilli, F. & Giardino, M. (2015). "Urban fossils": half-serious reflections on fossilization processes. In: Annual Meeting of the Geological Society of America. (Baltimore, Maryland, USA, 2015).
- Madurell-Malapeira, J., Llenas, M., Susanna, I., Nebot, M. & Hernández, T. (2015). The paleontological sites of the Llachambre karstic complex (Rià and Cornellà de Conflent, Western Pyrenees). In: 1st International Convention of Speleology (Barcelona, Spain, 2015).
- Marmi, J., Blanco, A., Méndez, J.M., González, J., Baiano, M. & Sellés, A.G. (2015). Avaluació de la riquesa paleontològica dels afloraments de la formació Trempt al Berguedà fora del sinclinal de Vallcebre. In: III Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Roda de Ter, Spain, 2015): 84-87.
- Marrast, A., Béarez, P., Zazzo, A., Tengberg, M., Mashkour, M., Debue, K., Delfino, M., Marcucci, L.G., Badel, E., Munoz, O. & Genchi, F. (2015). Subsistence and environment in Ra's al Hamra 6 (Muscat, Sultanate of Oman). In: 49th Seminar for Arabian Studies, British Museum (London, UK, 2015).
- Moncunill-Solé, B., Jordana, X. & Köhler, M. (2015). Predictive models for body mass within the family Soricidae:

estimating the weight of one of the smallest extinct mammals [Abstract]. In: Jagt, J.W.M., Hebda, G., Mitrus, S., Jagt-Yazykova, E.A., Bodzioch, A., Konietzko-Meier, D., Kardynal, K. & Gruntmejer, K. (Eds.), Abstract Book of the XIII Annual Meeting of the European Association of Vertebrate Paleontologists (Opole, Poland, 2015): 156.

Nacarino-Meneses, C., Jordana, X. & Köhler, M. (2015). Validating skeletochronology in equids: Intraskelletal variability in *Equus hemionus*. In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 51.

Orlandi-Oliveras, G., Jordana, X. & Köhler, M. (2015). Turolian dwarf Hipparion from Spain: inferring life history mechanisms underlying size shift from dental microstructure. In: Canoville, A., Mitchell, J., Stein, K., Konietzko-Meier, D., Teschner, E., van Heteren, A. & Sander, P.M. (Eds.), Program & Abstract book of the 3rd International Symposium on Paleohistology (Bonn, Germany, 2015): 89.

Parrilla-Bel, J., Fortuny, J. Llàcer, S. & Canudo, J.I. (2015). Endocranial morphology of *Maledictosuchus* (Thalattosuchia) from the Callovian (Middle Jurassic) of Spain. In: Jagt, J.W.M., Hebda, G., Mitrus, S., Jagt-Yazykova, E.A., Bodzioch, A., Konietzko-Meier, D., Kardynal, K. & Gruntmejer, K. (Eds.), Abstract Book of the XIII Annual Meeting of the European Association of Vertebrate Paleontologists (Opole, Poland, 2015): 135.

Pérez-García, A., Ortega, F., Bolet, A., Escaso, F., Houssaye, A., Martínez-Salanova, J., Miguel Chaves, C., Mocho, P., Narváez, I., Segura, M., Torices, A., Vidal, D. & Sanz, J.L. (2015). Nuevos datos sobre la biota del Cretácico Superior de Armuña (Segovia, España). In: Reolid, M. (Ed.), Libro de Resúmenes, XXXI Jornada

de la Sociedad Española de Paleontología (Baeza, Jaén, Spain, 2015): 236.

Ronchi, A., Gretter, N., Mujal, E., Fortuny, J., De la Horra, R., Arche, A., López-Gómez, J., Falconnet, J., Diez, B., Barrenechea, J., Oms, O., Bolet, A. & Steyer, J.S. (2015). The Permian-Triassic boundary in Western Tethys: stratigraphic and paleontological record from the Catalan Pyrenees (NE Spain). In: XVIII International Congress On The Carboniferous And Permian (Kazan, Russia, 2015): 161.

Valenti, P., Miccichè, R., Petruso, D., Delfino, M., Vlachos, E., Luján, A.H. & Sineo, L. (2015). Una testuggine gigante in Sicilia nel tardiglaciale. [Abstract]. In: Caruso, A. & Cosentino, C. (Eds.), Paleodays2015, XV Edizione delle "Giornate di Paleontologia" (Palermo, Italy, 2015): 102-103.

Villa, A. & Delfino, M. (2015). A review of the fossil gekkotans from the Neogene and Quaternary of Italy: preliminary data. [Abstract]. In: Caruso, A. & Cosentino, C. (Eds.), Paleodays2015, XV Edizione delle "Giornate di Paleontologia" (Palermo, Italy, 2015): 103-104.

LLIBRES

Andreone, F., Biggi, E., Cabodi, A., Delfino, M., Di Rosa, D., Di Tizio, L., Grano, M., Manenti, R., Montalti, A., Pala, R., Sassoé, M. & Scanarini, E. (eds.) (2015). HerpeThon2015. Herpetological Marathon. Museo Regionale di Scienze Naturali e Societas Herpetologica Italica, Torino. ISBN: 978-88-97189-42-8. 55 pp.

Andreone, F., Delfino, M., Pala, R. & Sassoé, M. (eds.) (2015). Workshop HerpeThon 2015. Allevamento e commercio di anfibi e rettili: fra rischi e opportunità di conservazione. Riassunti. Museo Regionale di Scienze Naturali, Torino. ISBN 978-88-97189-22-0. 23 pp.

Delfino, M., Cirilli, F., Giardino, M. & Lozar, F. (2015). Fossili Urbani: riflessioni

semiserie sui processi di fossilizzazione. Museo Regionale di Scienze Naturali, Torino. ISBN 978-88-97189-20-6. 142 pp.

CAPÍTOLS DE LLIBRE 2015

Madurell-Malapeira, J., Morales, J., Vinuesa, V. & Boscaini, A. (2015). Early Pleistocene Ursids, hyaenids and felids from Cueva Victoria (Cartagena, Murcia). Mastia, Revista del Museo Arqueológico Municipal de Cartagena: 401-432.

Moyà-Solà, S. (2015). *Pierolapithecus*. In: Fuentes, A., Bezanson, M., Campbell, C. J., Elton, S., Estrada, A., Di Fiore, A., Jones-Engel, L., Loudon, J. E., MacKinnon, K. C., Nekaris, K. A. I. Riley, E. P., Ross, S. R., Sanz, C. M., Wald Sussman, R., Thierry, B. (eds.). International Encyclopedia of Primatology. Edit. Wiley.

Sánchez Marco, A. (2015). Aves del Pleistoceno inferior de Cueva Victoria (costa sudoriental mediterránea de la península Ibérica). In: Gibert, L. & Ferràndez-Cañadell, C. (eds.). Geología y Paleontología de Cueva Victoria. Mastia11(13): 253-267.

ARTICLES DIVULGATIUS 2015

Alba, D.M. (2015). Per què és important la Laia? In: Pérez, M. Descobert a Catalunya un nou parent dels hominoïdeus. *Sàpiens* 163: 7.

Furió, M. (2015). La sexta extinción. *Saber y Jugar* 32-35.

ICP^{RS}

Institut Català de Paleontologia
Miquel Crusafont

Edifici ICTA-ICP
Campus de la UAB
08193 Bellaterra
(Cerdanyola del Vallès)
Barcelona - Spain
Tel. 93.586.87.65
icp@icp.cat

www.icp.cat

Troba'ns a

Patrons

Generalitat de Catalunya

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

Amb el suport de

Unió Europea
Fons europeu
de desenvolupament regional
Una manera de fer Europa